د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د حدیث تاریخ

لیکوال: علامه عسکری

Download from:aghalibrary.com

سریزه

خدای پاک فرمایي:

لَقَدْ مَنَّ اللّهُ عَلَى الْمُومنينَ إِذْ بَعَثَ فيهِمْ رَسُولاً مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آياتِهِ وَ يُزَكّيهِمْ وَ يُعَلّمُهُمُ الْكِتابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ إِنْ كانُوا مِنْ قَبْلُ لَفي ضَلالٍ مُبين؛[1]

په رښتیا چې خدای په مؤمنانو ډېر لوی احسان کړی دی چې د دوی تر مینځ یې د دوي له نفسه (جنسه او قومه) پیغمبر راولیږه چې دوي ته د خدای ایتونه لولي او دوي پاکوي او کتاب او حکمت ورته ښیي په داسې حال کښې چې بیشکه له دې وړاندې په ښکاره ګمراهۍ کښې وو.

او همدارنګ فرمایي:

وَ أَنْزَلْنا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنّاسِ ما نُزِّلَ إِلَيْهِم؛[2]

او تا ته مو دا ذکر (قران) نازل کړی دی چې خلکو هغه څه روښانه بیان کړې هغوي ته نازل کړی شوی دی او ښایي چې دوي غور او فکر وکړي.

د بحث په سریزې کښې ضروري ګڼو چې څو مطلبونه بیان کړو او بیا د حدیث او د علم حدیث د خاتم الانبیاء په شریعت کښې ارزښت او د اهلبیتو او د خلفاو په

---

۱. سوره آل عمران، ۱۶۴آیت.

۲. سوره نحل، ۴۴آیت.

ملکتبونو کښې د حدیث تاریخ په هکله بحث وکړو.
لومړی دا چې اسلام، یو داسې نظام چې خدای پاک، د انسان فطرت سره سم د دې لپاره چې هغه د انسانیت کمال ته ورسوي، شریعت رالیږلې دے او دا شریعت یې له حضرت ادمه تر خاتم الانبیاء صلی الله علیه و اله پورې هر یو پیغمبر ته د هغه ټولنې په هغه وخت کښې د ضرورت او نیاز مطابق نازل کړے دے. مثلا په حضرت ادم علیه السلام یې د ادم صحیفې د څوک کورنو د ضرورت مطابق او په حضرت ادریس علیه السلام یې د هغه مصحف د یوې کوچنۍ ابادۍ مطابق نازل کړ. او همدې ترتیب سره.... د نوح علیه السلام تر وخته چې خلکو په ښاریو کښې ژوند شورو کړ نو شریعت هم د هغه ښار د اوسیدونکیو د ضرورت مطابق نازل شو لکه یو بل سره لین دین چې سود په کښې نه وي، په دې هلکه قران مجید د هغه شریعت په هکله فرمایي:
شَرَعَ لَکُمْ مِنَ الدِّینِ ما وَصّی بِهِ نُوحا؛[1]
خدای ستاسو لپاره هماغه قانون مقرر کړ چې نوح ته یې د هغې وصیت کړے و.
البته د پیغمبرانو په شریعتونو کښې څه اختلاف نشته او په یو بل سورت کښې فرمایي:
وَ إِنّ مِنْ شیعَتِهِ لاَءِبْراهیمَ؛[2]
ابراهیم د نوح د شریعت پیروي کوله.
او مونږ ته فرمایي:
فَاتّبِعُوا مِلّةَ إِبْراهیمَ حَنیفاً؛[3]
د ابراهیم د توحیدي دین پیروي وکړئ.
پیغمبر صلی الله‌علیه‌وآله ته هم فرمایي:

---

۱. سوره شوری، ۱۳آیت.
۲. سوره صافات، ۸۳آیت.
۳. سوره آل عمران، ۹۵آیت.

وَ اتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْراهيمَ حَنيفا ؛ [1]

د ابراهيم د توحيدي دين پيروي وكړه.

اسماني شريعتونو په خپلو كښې څه ټكره نه لرله، بلكې د يو بل په تكامل او بشپړتيا كښې وو. د پيغمبر صلی اللهعليهوآله په شريعت كښې له دې وروسته چې هغوي د غدير خم په ورځ علی عليه السلام د خدای له خوا خپل ځای ناستې وټاكئ، دا ايت نازل شو:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتي وَ رَضيتُ لَكُمُ الْإِسْلامَ دينا [2]

نن مو ستاسو دين كامل كړ؛ او خپل نعمت مو په تاسو تمام كړ، او د اسلام مو ستاسو لپاره (د هميشني) دين په توګه خوښ كړ.

د شريعت د تكامل مثال له حضرت ادمه تر حضرت خاتمه صلی اللهعليهوآله، داسې دے لكه د رياضي د علم تكامل چې له اول جماته شورو شي او تر لسم او شپاړسم پورې كامل شي.

التيه په تيرو شريعتونو كښې به ټول شريعت په هماغه اسماني كتاب كښې وو، كه د هغه د ادم صحيفې وې كه د ادريس او كه د موسې عليه السلام تورات وغيره.... وو خو د پيغمبر صلی اللهعليهوآله په شريعت كښې په داسې تفصيل سره راغے چې وروسته به بيانيږي.

دويمه: دا چې ټولو شريعت لرونكيو پيغمبرانو، له ځانه وروسته د خپل شريعت لپاره يو وصي او ځای ناستې ټاكلے دے.

د "عقايد اسلام در قران كريم" كتاب په دويم ټوک كښې له حضرت ادمه تر پيغمبر صلی اللهعليهوآله پورې د وصيانو لړۍ بيانه شوې ده او ټينګار شوے دے چې يو پيغمبر هم بې له وصي او ځای ناستي نه و.

د ادم وصي، شيث و چې په (هبة اللّه) مشهور و.

---

١. سوره نساء، ١٢٥آيت.

٢. سوره مائده، ٣آيت.

د نوح وصی، سام و.
د موسی وصی، اليسع و.
او د عيسی وصي، شمعون لرلو.
او په دې طريقه ټولو پيغمبرانو وصيان لرلو، البته هغه وصيانو هم د ځان لپاره خپل شريعتونه لري.
دريمه دا چې: تر څوک چې د نبيانو هغه اوصياء ژوندي وو، هغه شريعت او اسماني کتاب به محفوظ و. خو کله چې به د يو شريعت لرونکي پيغمبر وصي وفاتيدۀ نو هغه شريعت او اسماني کتاب به د هغه امت د زورورو په لاس تحريفيدۀ يا به يې پټاوۀ. هماغه کسانو چې ځان د حضرت موسې بن عمران پيروکار ګڼي، د تورات هغه برخه چې د هغوي د خواهشاتو مخالفه وه يا يې تحريف کړه او يا يې پټه کړه. د عيسی بن مريم شريعت هم همدارنګ و د تهران د اصول دين د پوهنځای په کتابتون کښې د تورات او انجيل هغه نسخه موجوده ده چې د پيغمبر صلی اللهعليهوآله د ظهور په هکله يې بشارت ورکړے دے او بيا په وروستنيو چاپونو کښې دا خبره تحريف شوې ده.[1]
او همدارنګ د هر شريعت امتونو، بدعتونه، له حده تيريدل او نور مخالف کارونه يې په خپل شريعت کښې زيات کړي دي لکه په قران مجيد کښې د يهودو په هکله لولو:
مِنَ الَّذينَ هادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَواضِعِه؛[2]
له يهوديانو داسې کسان دي چې د خدای خبرې يې له خپلې اصلي معنې تحريف کړي دي.
او همدارنګ د اهل کتاب په هکله فرمايي:
وَ إِنَّ فَريقاً مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَ هُمْ يَعْلَمُونَ؛[1]

---

۱. د بحث په اخر کښې به راشي.
۲. سوره نساء، ۴۶آيت.

او بیشکه چې له دوي یوه ډله حق پټوي، په داسې حال کښې چې په خپله ترې خبر دي.

او د عسایانو په هکله فرمایي:

وَ رَهْبانِيَّةً ابْتَدَعُوها ؛[2]

داسې رهبانیت چې هغوي په خپله بدعت جوړ کړےدے.

او میفرمایي:

لا تَغْلُوا في دينِكُم؛[3]

اے عسایانو! په خپل دین کښې له حده مه تیریږئ.

رهبانیت او غلو (له حده وتل) د حضرت عیسی بن مریم په اصل شریعت کښې نه وو. غلو داسې خبره ده چې لکه هغوي وویل: عیسی د خدای زوې دے.

کله چې یو شریعت سره داسې کیږي، نو د نوي شریعت راتلل لازمي کیږي. هغه شریعت چې موسی بن عمران په تورات کښې راوړےو، د عیسی بن مریم په وخت کښې روغ نه و پاتې. له همدې سببه پاک خدای لازم وګڼل چې یو بل پیغمبر یو نوي شریعت سره راولیږي.

البته په شریعتونو کښې نه یوائې دا چې په خپلو کښې په کښې څه ټکره نه وه بلکې ورو ورو مکمل کیدۀ، خو د پیغمبر له وصي وروسته به شریعتونه تحریفیدل.

د رب العالمین حکمت دا وغوښتل چې د پیغمبر صلیاللهعلیهوآله شریعت د تل لپاره پاتې شي، ګني دانسانانو فطرت خو نه بدلیږي. د دې امت زورورو (خلیفه ګانو او حاکمانو او...) طبیعت هماغه د تیرو امتونو د طبیعت په شان شو او بدل شوے نه و. که دوي دا کار کولې شوې چې د خاتم الانبیاء اسماني کتاب بدل

---

۱. سوره بقره، ۱۴۲آیت.

۲. سوره حدید، ۲۷آیت.

۳. سوره نساء، ۱۷۱آیت.

کړي او څه چې په کښې د دوي د غوښتو سره ټکره لري هغه تحریف یا پټ کړي نو کول یې، او په داسې حال کښې به قران له هغه ارزښته غورځیدلې و چې په کوم باندې مونږ اوس ایمان لرو. هغه قران چې مونږ د هغې په هکله دا عقیده لرو چې ټول د خدای له خوا دے او تر دې چې یو ټکې په کښې هم کم او زیات نه دے شوے له همدې سببه د خاتم الانبیاء امت ته د شریعت رسیدل او د هغې تر اخري وخته پورې له تحریفه خوندي پاتې کیدل له دې سببه دي چې په دوه طریقو سره نازل شوے دے الف) وحی قرآنی؛ ب) وحی بیانی.

تعریف وحی قرآنی و وحی بیانی

وحی قرآنی، هغه وحي ده چې ټول ټکي یې د خدای له خوا دي، او هغه همدا قران کریم دے چې په کښې د اسلامي شریعت ټول اصلونه راغلي دي. لکه په قران کښې راغلي دي:

أَقِمِ الصَّلاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلى غَسَقِ اللَّيْلِ؛[1]

د لمر له زواله تر شپې تیاره کیدو پورې لمونځ قایم کړئ.

او دا خبره چې ټول مسلمانان د سهار لمونځ دوه رکعته، د ماښام لمونځ درې رکعته، د ماسپښین او ماځیګر څلور څلور اود ماښار درې او د ماخښوتن څلور رکعته کوي، دا شمیر یې په قران کښې نه دے راغلے او ټول مسلمانان په دې یوځ خُله دي، نو دا یې له پیغمبره زده کړي دي ځکه چې د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په هکله خدای پاک فرمایي:

وَ ما یَنْطِقُ عَنِ الْهَوی إِنْ هُوَ إِلاّ وَحْیٌ یُوحی؛[2]

دا پیغمبرله خپلې خوا خبرې نه کوي، بلکې څۀ چې وایي هغه هماغه قراني وحي ده چې په هغه نازلیږي.

اوهمدرنګ په قران کښې پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله ته ویل کیږي:

---

۱. سوره اسراء، ۷۸آیت.

۲. سوره نجم، ۴آیت.

وَ أَنْزَلْنا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنّاسِ ما نُزِّلَ إِلَيْهِم؛[۱]
او مونږ قران په تا باندې نازل کړ د دې لپاره چې خلکو ته هغه څه بيان کړې چې هغوي ته نازل شوي دي.
البته نور داسې نور ايتونه هم شته چې مخاطب يې يوازې پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله دے او زمونږ لپاره نه دي. لکه «کهيعص»، «الم» و «حم».
پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله چې څه زمونږ لپاره له دې قرانه او ذکر حکيم نازل شوي دي بيان کړي دي. د هغه حضرت بيان ته، د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حديثونه وايي.
دې دويمې وحي ته مونږ «وحی بيانی» وايو چې هماغه لومړۍ وحي چې د قران وحي ده، سره نازليده لکه د غدير خم په ورځ له دې سره سم چې دا ايت نازل شو:
يا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَ إِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَما بَلَّغْتَ رِسالَتَه؛[۲]
اے پيغمبره! کوم څۀ چې درته د خدای له خوا نازل شوي دي خلکو ته ورسوه، او که دا کار ونه کړې نو خپل رسالت دې خلکو ته نه دے رسولے.
وحي بياني هم ورسره د علی په حق کښې راغلې ده:
يا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ في عليّ؛[۳]
يعنې: اے پيغمبره کوم څۀ چې تا ته د علی عليه السلام په هکله په تا نازل شوي دي خلکو ته ورسوه.
دې ته په پام، (فی علی)، د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حديث دے، چې د اصلي پيدا ايښت يې له هغه وحي بياني دے چې په پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله شوې وه. همدارنګ د لمانځه د رکعتونو بيان هم همداسې و. او په خپله دا وحي بياني د خاتم الانبياء د پيدا ايښت سبب دے، او چې خدای پاک کله وفرمايل:

---

۱. سوره نحل، ۴۴آيت.
۲. سوره مائده، ۶۷آيت.
۳. بحارالانوار، ۳۷ټوک، ۱۵۵او ۱۸۹مخ.

وَ ما يَنْطِقُ عَنِ الْهَوى إِنْ هُوَ إِلاّ وَحْيٌ يُوحى؛[۱]
دا پيغمبر له ځانه خبرې نه کوي، بلکه څه چې وايي هغه د خدای پاک وحي ده چې په هغه نازليږي.
له دې زياته مزبوته خبره دا ده چې فرمايي:
وَ لَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنا بَعْضَ الْأَقاويلِ لَأَخَذْنا مِنْهُ بِالْيَمينِ ثُمَّ لَقَطَعْنا مِنْهُ الْوَتينَ فَما مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حاجِزينَ؛[۲]
يعنې که زمونږ پيغمبر، له ځانه څۀ ووايي او مونږ ته يې نسبت راکړي، نو مونږ به هغه منعې به يې کړو او د زړه رګه به يې پرې کړو او په تاسو کښې څوک د دې کار مخ نيوې نه شي کولې.
په دې وحي کښې چې کوم بيان په پيغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله باندې نازليدۀ، هغه څيزونه چې کوم د غټانو او سياستمدارانو او خليفه ګانو لکه معاويه او يزيد د غوښتو مخالف وو؛ راغلي دي، لکه په قران کښې راغلي دي:
وَ الشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ؛[۳]
او هغه ونه چې په قران کښېورباندې لعنت شوے دے.
نو تفسيرونه ولولئ. د حديثونو تفسير ليکوالانو راوړي دي چې ملعونه ونه، بني اميه دي.[۴]
او که چرې دا خبره په قران کښې راغلې وې چې بني اميه معلونه ونه ده، نو په هغوي کښې خو يو کس يزيد و چې د پيغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله لمسي يې شهيدان کړل او لوڼه يې ورله بنديانوې کړې، هغه يزيد چې درې ورځې يې مدينه

---

۱. سوره نجم، ۴آيت.
۲. سوره حاقة، ۴۷آيت.
۳. سوره اسراء، ۶۰آيت.
۴. تفسير الدر المنثور، سيوطی، ۴ټوک، ۱۹۱مخ.

د خپلو سپایانو لپاره مباح کړه چې څه یې زړه غواړي ودې کړي.[۱] او د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله په جمات کښې یې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د اصحابو وینې روانې کړې،[۲] هغه یزید چې لښکریان به یې د کعبې په لور ودریدل او لمونځ به یې کاوهٔ او بیا یې کعبه په منجنیق (د هغه وخت په توپو) وویشته[۳] او ویل به یې: اجمتعتِ الطاعةُ و الحُرمةُ و غَلَبتِ الطاعةُ الحرمةَ؛[۴] دلته د کعبې حرمت د خلیفه اطاعت سره ټکره لري او یو ځای نه شي جمع کیدې، نو د خلیفه اطاعت د کعبه له حرمت وړاندې دے نو باید اطاعت وشي.

نو دې ته په پام، که چرې په قران کښې داسې څه موجود وې چې د یزید د حکومت په خلاف وې، نو یزید به هم د تیرشوو زورورو کار کاوهٔ نو داسې حالت کښې بیا قران کښې تحریف او بدلون راتلۀ. د قران د ایتونو سپکاوې به یې کړې و او یا به یې پټ کړې و او قران به له حجیته غورځیدلے و.

خدای پاک فرمایي:

إِنّا نَحنُ نَزّلْنَا الذِّكْرَ وَ إِنّا لَهُ لَحافِظُون؛[۵]

مونږ قران نازل کړ او مونږ په خپله د هغې حفاظت کوو.

خدای پاک دا اسماني کتاب، چې باید تل تر تله پاتې شي او په خلقو باندې حجت وي، په دې طریقې خوندي وساته چې کوم څه په ښکاره د زورورو او خلیفه ګانو په خلاف وو هغه یې په دې قران کښې رانۀ وړل، بلکې د پیغمبر

---

۱. تاریخ طبری، ۷ټوک، ۱۱مخ؛ ابن اثیر، ۳ټوک، ۴۷مخ؛ ابن کثیر ۸ټوک، ۲۲۰مخ؛ یعقوبی ۲ټوک، ۲۵۱مخ.

۲. تاریخ ابن کثیر، ۲ټوک، ۲۳۴مخ.

۳. منجنیق: هغه وسیله وه چې هغې سره به یې غټې ګولۍ چې له کیڼې او کاڼې په جوړې وې او په تیلو په ککړې وې او اور به یې اخستې و د دشمن په لور ویشتلې چې وسوزي او ختم شي.

۴. تاریخ یعقوبی، ۲ټوک، ۲۵۱-۲۵۲مخ.

۵. سوره حجر، ۹آیت.

صلی‌الله‌علیه‌وآله په حدیث کښې امت ته تبلیغ شو.
په سوره تحریم کښې د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله دوو ماندینو (عایشه او حفصه)[۱] اشاره شوې ده او فرمایلي یې دي:
إِنْ تَتُوبا إِلَی اللّه فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُکُما وَ إِنْ تَظاهَرا عَلَیْهِ فَإِنَّ اللّهَ هُوَ مَوْلاهُ وَ جِبْریلُ وَ صالِحُ الْمُؤْمِنینَ وَ الْمَلائِکَةُ بَعْدَ ذلِكَ ظَهیر؛[۲]
"که تاسو دواړه (میرمنې) خدای ته توبه وباسئ (نو ښه ده) ځکه چې ستاسو د دواړو زړونه کاږه شوي دي او که تاسو د هغه په خلاف د یو بل ملاتړ وکړئ نو خدای د هغه ملګرې دے او له هغه وروسته جبرائیل او نیک مومنان او پرښتې یې ملاتړې دي" د «صالح المؤمنین»، مطلب علی بن ابی‌طالب علیه‌السلام دے.[۳]
د دې سورت په اخر کښې خدای پاک د دې کیسې په هکله مثال ورکوي:
قد ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً لِلّذینَ کَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَ امْرَأَتَ لُوطٍ کانَتا تَحْتَ عَبْدَیْنِ مِنْ عِبادِنا صالِحَیْنِ فَخانَتاهُما فَلَمْ یُغْنِیا عَنْهُما مِنَ اللّهِ شَیْئا؛[۴]
خدای د هغو کسانو لپاره چې کافران شوي دي د نوح د ښځې او د لوط د ښځې مثال راوړے دے چې هغوي دواړه زمونږ د دوه نیکو بندګانو (د حکم) لاندې وې نو هغوي سره یې خیانت وکړ[۵].

---

۱. تفسیر طبری، ۲۸ټوک، ۱۰۴ـ ۱۰۵مخ؛ صحیح بخاری، ۳ټوک، ۱۳۷ او ۱۳۸مخ او ۴ټوک، ۲۲مخ؛ صحیح مسلم، کتاب الطلاق، ۲ټوک، ۱۱۰۸ ـ ۱۱۱۱مخونه، ۳۱ ـ ۳۴حدیث؛ مسند احمد، ۱ټوک، ۴۸مخ.
۲. سوره تحریم، ۴آیت.
۳. تفسیر الدر المنثور، سیوطی، ۲ټوک، ۲۴۴مخ.
۴. سوره تحریم، ۱۰آیت.
۵. د هغه دوو ښځو خیانت دا و چې هغوي د پیغمبرانو رازونه ونه ساتل او د کافرانو لپاره یې جاسوسي وکړه، خدای د هغوي دا کار غندلے دے او د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د دغو

نو د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله دې دواړو ماندینو عایشه او حفصه، د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله په کور کښې څه کړي وو چې دومره زورور ایت نازل شو؟ د السقیفه په کتاب کښې د دې کیسه راغلې ده.[1]

دا معلومیږي چې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله په کور کښې څه نه څهٔ خبرې وې؛ او ایا د عقبه په پیښه کښې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله اوښ ویرول دې کیسې سره تړلي دي؟

این حزم چې د خلیفه ګانو د مذهب له لویانو دے په خپل کتاب المحلی[2] کښې له هغه کسانو دے چې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د اوښ ویرولو په کیسه کښې د ابو بکر، عمر او عثمان نومونه اخلي.

داسې کیسې په حدیثونو کښې راغلي دي او په قران کښې نه دي بیان شوې د دې لپاره چې قران مجید خوندي پاتې شي. هغه کیسې چې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله په زمانه کښې یې که هغه په قران کښې راغلې وې نو قران به یې روغ نه و پریښې.

نو خدای پاک قران مجید په دې طریقه خوندي وساته چې د خاتم الانبیاء شریعت یې (زما له قوله) په دو وحیو سره نازل کړ: الف) وحی قرآنی؛ ب)وحی بیانی. او دا دواړه وحيي د خدای پاک له خوا راغلي دي.

اوس دې بیان سره، د ځینې حدیثونو په معنو هم پوهیدې شو چې مثلا د علی علیه السلام نامه چې په وحيي کښې وه هغه څه وه لکه دې ایت کښې «یا أَیُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما أُنْزِلَ إِلَیْکَ مِنْ رَبِّکَ ـ فی علی ـ وَ إِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَما بَلَّغْتَ رِسالَتَهُ وَ اللّهُ یَعْصِمُکَ مِنَ النّاس »، د «فی علی» عبارت د خدای له خدای په وحيي بیاني سره

دوو ښځو عمل یې د هغو دوو د عمل په شان ګڼلے دے او د هغو مثال یې دې سره ورکړے دے.

۱. سقیفه کتاب له همدې لیکوال چې خپور شوے دے.

۲. المحلی ۱۱ټوک، ۲۲۴مخ.

راغلے دے.

مرحوم حاجی نوری یو کتاب د فصل الخطاب فی تحریف کتاب رب الأرباب په نامه لیکلے دے. او احسان الهی ظهیرهم نو کتاب د الشیعه و القرآن په نامه لیکلے دے.

حاجي نوري له لومړي سپرکي تر لسم څپرکي پورې په خپل کتاب کښې هغه روایتونه چې د خلیفه ګانو په مذهب کښې راغلي دي چې دا مقصد ترې اخستې شي چې قران تحریف شوے دے راوړوي دي او په یوولسم او دولسم څپرکي کښې یې همدارنګ روایتونه د شیعه و له کتابونو راوړي دي.

احسان الهی ظهیر په خپل کتاب الشیعه و القرآن، کښې یواځې هغه روایتونه چې د شیعو په کتابونو کښې راوړي دي، او هغه روایتونه یې پرېښي دي چې د خلیفه ګانو د مذهب په کتابونو کښې دي، تر ننه پورې په پاکستان کښې د شیعو د وژلو له ټولو غټ سبب همدا دوه کتابونه دي چې‌د دې هیواد وهابیانو همدا دوه کتابونه بهانه کړي دي.

ما د احسان الهی ظهیر او حاجی نوری په ځواب کښې درې ټوکه کتاب لیکلے دے:

لومړې ټوک یې د بحوث تمهیدیة په نوم دے، او په هغې کښې د قرانی اصطلاحاتو بیان دے. چې نن سبا هغه اصطلاحات زمونږ له لاسه وتي دي او تر څو چې په هغه اصطلاحاتو پوه نه شو نو په روایتونو کښې چې کوم اصطلاحات دي په هغې نه پوهیږو.

په دویم ټوک کښې یې هغه ټول حدیثونه چې د خلیفه ګانو په مذهب کښې د قران د تحریف په هکله راغلي دي، په اتۀ سوه مخونو کښې څیړل شوي او ځواب یې ورکړے شوے دے.

او په دریم جلد کښې یې، القرآن الکریم و روایات مدرسة أهل البیت علیهم‌السلام دے چې په کښې هغه ټول روایتونه چې حاجي نوري د اهلبیتو په

مذهب کښې بیان شوي راوړي دي او هغې سره یې د قران د تحریف لپاره دلیل راوړے دے چې خدای دې نه کړي قران یا زیات شوے یا کم شوے دے، د متن او سند له مخې څیړل شوي دي او د خدای پاک په فضل سره دا ثابته شوې ده چې هر یو حدیث څه اشکال لري او د حدیث د متن مطلب څه دے.
په هغه بحثونو کښې دا معلومیږي چې ځینې مشکلات له دې سببه دي چې د قران او روایتونو په اصطلاحاتو باندې صحیح نه یو پوه شوي او ځینې یې د حدیث د سند له مخې دي.
نو دې ته په پام، د اسلام شریعت دوو وحیو سره نازلیدۀ: قرآنی وحی او بیانی وحی چې بې له وحي بیاني یواځې وحي قراني سره مونږ د اسلامي شریعت (لکه لمونځ، روژه، حج) ته نه شو رسیدې. او د خاتم الانبیاء د شریعت نورو شریعتونو سره همدا لوی فرق دے. ځکه چې په نورو شریعتونو کښې، د هغوي ټول شریعت د هغوي په اسماني کتابونو کښې و (او کتابونو یې تحریف شوي وو) خو په اسلامي شریعت کښې – له دې سببه چې دا شریعت د تل لپاره پاتې کیدونکے دے - د شریعت اصول او بنیادي خبرې په اسماني کتاب او قراني وحي کښې راغلي دي او د هغې شرح، تفصیل او بیان د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله په حدیثونو کښې راغلي دي چې ورته وحي بیاني ویلي شي.

د پیغمبر(ص) په حدیث څه تیر شول

اوس باید دا خبره وڅیړو چې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حدیثونو سره څه وشول، ایا هماغه کار ورسره وشو چې کوم د تیرو امتونو زورورو د خپل وخت اسماني کتاب سره کاوۀ؟
په دې امت کښې، زورور (یعنی هغه خلیفه ګان چې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حدیثونه د هغوي د غوښتو مطابق نهوو لکه معاویه او یزید)، هغوي د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حدیثونه په عمل کښې ونه زغم شو او هغو سره مقابله ته

ودريدل.
که مونږ دا وغواړو چې د دې ټولو خبرو سرچينې راوړو نو څو کتابونه ليکل ضروري دي.[۱] نو ښه دا ده چې يو څو ځايونه ترې بيان کړو.
په مسند احمد او سنن دارمي کښې او داسې په نورو کتابونو کښې، له عبدالله بن عمر بن عاصه روايت شوي دي چې ويې ويل: قريشو (يعني مهاجرانو) ماته وويل:
تَکْتُبُ کلّ ما تَسْمَعُهُ من رسول اللّه و رسولُ اللّه بَشَرٌ يَتَکلّمُ في الغضب و الرضا؟...؛[۲]
ايا تاسو چې له پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله هر څه اورئ، هغه ليکئ؟ په داسې حال کښې چې پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله د ټولو انسانانو په شان يو انسان دے، او د رضا يا غصې په حالت کښې خبرې کوي؟...
يعني د پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله په يو ځای کښې ابوذر خوښ شوے و وايي:
ما أظلّت الخضراءُ و لا أقلّت الغبراءُ من ذي لهجةٍ أصدق من أبيذر؛[۳]
اسمان سيورې نه دے او ځمکې په ځان نه دے ساتلے داسې کس چې له ابوذره زيات رېښتونې وي.
په بل ځای کښې يې عمار خوښ شوے دے او فرمايي:
عَمّارٌ مَعَ الْحَقّ؛[۴]
عمار تل حقو سره دے.
په يوې بلې کيسې کښې د پيغمبر صلی‌الله‌عليه‌وآله حکم بن ابی العاص نه دے

۱. په دې هکله د همدې ليکوال هغه کتابونو ته چې د أم‌المؤمنين عائشه د حديثونو په هکله په دوو ټوکو کښې او د عبداللّه بن سبا په هکله په دوو ټوکو کښې، او همدارنګ يو سل پنځوس جوړ کړې شوي اصحاب چې په دريو ټوکو کښې ليکل شوے دے مراجعه وکړئ.
۲. سنن أبی‌داود، ۲ټوک، ۱۷۲مخ؛ مستدرك الحاكم، ۱ټوک، ۱۰۲مخ.
۳. مسند احمد، ۵ټوک، ۱۹۷مخ؛ مستدرك الحاكم، ۳ټوک، ۳۴۲ او ۳۴۴مخ.
۴. کنزالعمال، ۱۳ټوک، ۵۳۹مخ.

خوښ شوے او وربانديٍ يې لعنت کړے دے نو دا څه کار دے چې تاسو يې
ټولې خبرې ليکئ؟
نو دې ته په پام قريشو به د پيغمبر صلی اللّٰهعليهوآله په وخت کښې اصحاب د پيغمبر صلی اللّٰهعليهوآله د حديثونو له ليکلو منعې کول.[۱]
عبداللّه بن عمرو بن عاص وايي: د قريشو دا اعتراض مې پيغمبر صلی اللّٰهعليهوآله ته نقل کړ نو ويې فرمايل:
أُكْتُبْ، فَوَالّذي نَفْسِي بِيَدِه ما خَرَجَ مِنْ فِيّ إلاّ حَقٌّ؛[۲]
ويې ليکئ! قسم په خدای زما په خُلې بې له حقه بل څه نه راوځي.
نو د حديثونو خپريدل د پيغمبر صلی اللّٰهعليهوآله له وخته منعه شول.
ب) پيغمبر صلی اللّٰهعليهوآله چې کله وفات کيده او بيمار و نو ويې ويل:
آتُوني بِدَواةٍ و قِرْطاسٍ أَكْتُبُ لكم كتابا لن تَضِلُّوا بَعْدَهُ؛[۳]
ماته دوات او کاغذ راوړئ چې تاسو ته داسې وصيت وليکم چې له ما وروسته ګمراه نه شئ.
په رښتيا چې دا عجيبه ده. يو پيغمبر صلی اللّٰهعليهوآله سره هم داسې نه دي شوي. عمر په هغه ځای کښې داسې غږ وکړ چې تر ۱۳۳ کالو پورې پاتې شو.[۴]
هغه وويل: «حَسْبُنا كتابُ اللّه؛[۵] د خدای کتاب مونږ له بس دے.»
د پيغمبر صلی اللّٰهعليهوآله له دې غوښتې وروسته، د اصحابو تر مينځ شور شو،

---

۱. د لا زياتې خبرتيا لپاره وګورئ: علوم حديث، ۵شمېره، ۸مخ، د «منع تدوين حديث» مقاله، محمد علی مهدوی راد.
۲. سنن ابیداود، ۲ټوک، ۱۷۲مخ؛ مستدرك الحاكم، ۱ټوک، ۱۰۲مخ.
۳. صحيح مسلم، ۵ټوک، ۷۲مخ؛ صحيح البخاری، ۱ټوک، ۵۴مخ؛ مسند احمد، ۱ټوک، ۳۵۵مخ.
۴. تر دې چې په ۱۴۳ هجری کال کښې د ابوجعفر منصور په حکم، د پيغمبر صلی اللّٰهعليهوآله د حديث ليکل شورو شول.
۵. صحيح بخاری، ۷ټوک، ۹مخ.

غوښتل يې چې لاړ شي او قلم او دوات راوړي، عمر وليدل چې اوس يې راوړي او پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله چې څۀ غواړي هغه ليکل کيږي نو ويې ويل: «إنّ الرّجُلَ لَيَهْجُرُ؛[1] دا سړے (پيغمبر) ګډې وډې وايي.»

دا په خپله د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حديث سره يو جنګ دے!

په اصحابو کښې ځينې حاضرو کسانو وويل: لاړ شو او رابه وړو، پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله وفرمايل: «أ وَ بَعْدَ ماذا؟... نو له دې وروسته به څۀ شي؟»

څوک چې د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په مخکښې دا ووايي: "هغه ګډې وډې وايي" - توبه نعوذ بالله - له پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله وروسته دا کولې شي چې درې څلور کسان شاهدان د خپلې بدې خبرې د ثابتولو لپاره راوړي.

په صحيح بخاري کښې راغلي دي:

«حسبنا کتاب الله» ځينې اصحابو وغوښتل چې کاغذ او قلم راوړي او وصيت نامه وليکل شي، دلته يې وويل: په حاضرو کښې يو کس وويل: «إِنّ الرّجُلَ ليُهجِر» او دا خو معلومه ده چې کوم کس د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د وصيت ليکلو مخالف و هم هغه دا خبره کړې ده او هغه بې له عمره بل څوک نه و! چې دا ګواهي ورکړي چې د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله خبرې د زنکدن په حالت کښې وې او ګډې وډې يې ويلې او داسې څه يې نه دي ويلي او نه يې ليکلي دي له همدې سببه و چې پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله وفرمايل:

قُومُوا عَنّي، لا يَنْبَغي عند نبيّ تَنازُعٌ؛[2]

پاڅئ او له ما لاړ شئ چې دا نه ښايي چې د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په خوا

---

۱. با تفاوتهايى در الفاظ: صحيح بخارى، ۴ټوک، ۳۱مخ؛ صحيح مسلم، ۲ټوک، ۱۲مخ؛ مسند احمد، ۱ټوک، ۳۵۵مخ؛ تاريخ الطبرى، ۳ټوک، ۱۹۳مخ؛ کامل ابن الاثير، ۲ټوک، ۳۲۰مخ.

۲. صحيح بخارى، د جوائز الوفد من کتاب الجهاد باب، ۲ټوک، ۱۲۰مخ او همدارنګ ۲ټوک، ۱۳۲مخ؛ صحيح مسلم، ۵ټوک، ۷۵مخ؛ مسند احمد، تحقيق احمد شاکر، ۱۹۵حديث؛ طبقات ابن سعد، ۲ټوک، ۲۴۴مخ، د بيروت چاپ؛ طبرى، ۳ټوک، ۱۹۳مخ.

کښې جګړه وکړئ.

په حقیت کښې ذهبي ښه فیصله کوي چې په خپل کتاب تذکرة الحفاظ کښې د ابوبکر د حالاتو په بیان کښې له دې وروسته چې ابوبکر سره بیعت وشو وایي:

لا تُحَدّثوا عن رسول اللّه، و إذا سُئِلْتم عنه، قُولُوا بَينَنا و بَينَكم كتابُ اللّه، أحِلُو ما أحَلّهُ و حَرّمُوا ما حَرّمَه؛[1]

له پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حدیث مهٔ روایت کوئ که له تاسو هر څه پوښتنه وشي وایئ زمونږ او ستاسو تر مینځ د خدای کتاب شته هر څه چې یې هلال کړي دي هغه حلال وګڼئ او هر څه چې یې حرام کړي دي حرام یې وګڼئ.

دا د خلیفه ګانو د مذهب سیاست دے، بې له دې یې بله لاره نه وه ځکه چې که د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حدیثونه موجود وې نو هغوي بیا خلافت ته نه شو رسیدې. نو نتیجه یې دا شوه چې د حدیثونو مخه ونیسي.

هغه خبره چې باید پته پاتې نه شي هغه دا ده چې پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله باندې به چې کوم یو ایت نازلیدهٔ نو چاته چې به یې د هغې تبلیغ کاوهٔ نو خپل بیان چې د خدای له خوا به هغه ته رسیدلې هغه به یې هم ورسره بیانوهٔ او په دې طریقه به یې تبلیغ مکمل کوهٔ. د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله تبلیغ نیمګړې نه و، که چرې هغه فرمایلے: «أقِمِ الصّلاةَ لِدُلُوكِ الشّمْسِ؛[2] د لمر د زوال په وخت لمونځ قایم کړئ.» او دا خبره وحي قراني سره راغلې وه نو دې سره سم به ورته جبرائیل دا ویل چې لمونځ په څهٔ طریقه قایم کړي. دا خبره هغه مهمه خبره ده چې د حدیث په پیژندګلو کښې ډېرمشکلات حل کوي.

ابن مسعود وایي: «د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله له خُلې مې اویا سورتونه زده کړل.»[3] مثلا کله چې به ایت نازل شو چې: وَ الشَجَرَةُ المَلْعُونَةَ، نو پیغمبر

---

۱. تذکرة الحفاظ، ۱ټوک، ۵مخ.

۲. سوره اسراء، ۷۸آیت.

۳. مصاحف ابن ابی‌داود، ۱ټوک، ۱۵مخ.

صلی اللّٰهعليه‌وآله به هغه ته فرمايل چې له دې مراد بني اميه دي.

په دې طريقه د اصحابو د قران کتابونه سره د هغه بيانونو چې له پيغمبر صلی اللّٰهعليه‌وآله يې د قران په تفسير کښې د هر ايت په هکله اوريدلي وو ليکي وو.

ابن مسعود، چې د ايتونو په بيان کښې له پيغمبر صلی اللّٰهعليه‌وآله څۀ د ايتونو په بيان کښې اوريدلي وو ليکلي وو او بل صحابي هم چې څه د بل سورت په هلکه اوريدلي وو ليکي وو.

په مسند احمد کښې راغلي دي چې پيغمبر صلی اللّٰهعليه‌وآله په جمات کښې کان يُعَلّمُنا عَشْرَ آيات، عَشْرَ آيات؛ لس ايتونه مونږ ته رازده کړل لا نَتَعَدّاها حتّی نَعْلَمَ ما فيها مِنَ العِلْمِ و العمل؛[1] له هغه لسو ايتونو به نه تيريدو تر دې چې د هغه ايتونو علم او عمل په ښه طريقه زده کړو. مثلاً که د پيغمبرانو کيسې په کښې نقل شوې وې د هغه پيغمبر کيسه به يې کوله؛ او که ايت د قيامت په هکله وې، نو دا به يې بيانول چې د قيامت ورځ به څګه وي، که د حکمونو په هکله ايت وې لکه لمونځ، اودس، تيمم، نو هغه عمل به يې مونږ ته ښودۀ. نو پيغمبر صلی اللّٰهعليه‌وآله د قران يو ايت هم خلکو ته نه دے بيان کړے مګر دا چې وحي بياني ورسره وه. وحي بياني هماغه د پيغمبر صلی اللّٰهعليه‌وآله حديثونه دي چې دې امت ته بيان شوي دي، دا بياني وحي د خليفه ګانو سياستونو سره مخالفې وې. د بيلګې په توګه، د «يا أَيُّهَا الّذينَ آمَنُوا لا تَرْفَعُوا أَصْواتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ؛ اے مومنانو خپل اوازونه د پيغمبر صلی اللّٰهعليه‌وآله له اوازه مه اوچتوئ»، په صحيح بخاري کښې راغلي دي چې دا خبرې د ابوبکر او عمر په

---

۱. مسند احمد، ټوک ۵، مخ ۴۱۰؛ تفسير الطبری، ۱ټوک، ۲۷مخ؛ کنزالعمال، ۲ټوک، ۳۴۲مخ؛ بحارالانوار، ۹۲ټوک، ۱۰۲مخ. برای اطلاع بيشتر، ر.ك: القرآن الكريم و روايات المدرستين، السيد مرتضی العسکری، شركة التوحيد للنشر، تهران، ۱ټوک، ۱۵۷مخ.

هکله وې.[۱]
نو دا خبره د خلیفه ګانو سیاست سره سمون نه لري؛ او داسې بیلګې ډېر زیاتې دي یو دوه نه دي.
د پیغمبر صلی الله علیه وآله په وخت کښې دوه ډوله قراني لیکل وو: یو هغه څۀ چې اصحابو چې په خپله څه اوریدل – قران او تفسیر – په خپل اختیار سره لیکل او دویم هغه څۀ چې پیغمبر صلی الله علیه وآله یې حکم کاوۀ هغه به یې لیکل. نو په دې طریقه کوم څه چې په پیغمبر صلی الله علیه وآله نازلیدل نو پیغمبر صلی الله علیه وآله به چې کوم یو صحابي ورته نزدې وې هغه به یې راغوښته او هغوي به هغه وحي قراني او وحي بیاني په هر هغه څه لیکله چې ورته نزدې وې لکه: تخته، کاغذ، څرمن او هډوکې وغیره.
ما په تاریخ کښې د پیغمبر صلی الله علیه وآله د وحي ۲۹ لیکوالان لیدلي دي؛[۲] نه دا چې هغه کاتبان وحي وي چې هر یو د پیغمبر صلی الله علیه وآله خاص کاتب وحي وي، داسې نه ځکه چې د پیغمبر صلی الله علیه وآله خاص کاتب بې له علی علیه السلام بل څو نه و. بلکې دا هغه کسان وو چې پیغمبر صلی الله علیه وآله به دوي د وحي لیکلو لپاره راغوښتل و په هغوي کښې چې څوک هم موجود وې هغوي به د خدای د رسول خبرې لیکلې.
الهي وحي به کله په کاغذ لیکل کیده، کله په پوستکي او کله کله به د بیزې، غوا یا اوښ د پنډې په هډوکي.
دا لیکل د پیغمبر صلی الله علیه وآله په کور کښېږو. پیغمبر صلی الله علیه وآله علي علیه السلام ته وصیت وکړ چې کله زما له کفن او دفن نه خلاص شي نو دا

---

۱. صحیح بخاری، طبع البُغا، ۴ټوک، ۴۱۰۹ حدیث، ۲ټوک، ۲۸۷۲حدیث، د دې سورت په شان نزول کښې سوره حجرات، ۲آیت.
۲. عیون الاثر، ۲ټوک، ۱۹۱مخ.

ټول سره جمع کړه.[۱]
د هغوي جمع کول په دې طریقه وو چې علی علیه السلام به هغه تختې یا څرمنې سورې کولې او په هغو کښې به یې تار اچوۀ. هغوي دا کار د شورو له ورځې شورو کړ (ځکه چې د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د کفن دفن کار د شورو تر شپې پورې و) او د جمعې تر ورځې یې خلاص کړ. بیا یې د قنبر په مرسته یې هغه قران چې په کښې ټوله بیاني وحي وه د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله جمات ته یوړه.
نو د داسې وحي په موجودګۍ کښې بیا دا امکان نه و چې ابوبکر او عمر او عثمان او معاویه او یزید خلیفه ګان شي.
نو خلیفه ګان د امیرالمؤمنین علي علیه السلام مخې ته ودریدل او ویې ویل: "مونږ ستا راټول کړي قران ته څه حاجت نه لرو، مونږ سره قران شته".
او دا خبره یې ربښتیا وه ځکه چې هغوي سره هغه قران و چې بیاني وحي په کښې نه وه. علي علیه السلام وفرمایل: "له دې پس به دا قران ونه وینئ"[۲]
او هغه قران چې ورسره وحي بیاني هم وه اوس دولسم امام حجت بن الحسن(عج) سره دے. او دا هماغه کتاب دے چې په حدیثونو کښې راغلي دي کله هغه حضرت ظهور وکړي نو د هغه اصحاب چې ایرانیان دي د کوفې په جمات کښې به یې درس ورکوي (البته دا خبره دې پټه نه وي چې د شیخ طوسي له وخته تر اوسه پورې د نجف عالمان او فقیهان ایرانیان وو) او هغه نوې کتاب چې زمونږ د روایتونو مطابق به یې هغه حضرت (عج) راوړي هغه همدغه قران دے.
اوس باید وګورو چې د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حدیثونو سره یې څه وکړل. ابوبکر حکم وکړ چې قران دې بې له وحي بیاني راجمع شي. دا راټولیدل د

---

۱. بحارالانوار، ۹۲ټوک، ۴۸ او ۵۲مخ، د قمي د تفسیر په نقل، ۷۴۵مخ؛ عمدة القاری، ۲۰ټوک، ۱۲مخ؛ فتح الباری، ۱۰ټوک، ۳۸۲مخ؛ مناقب ابن شهر آشوب ۲ټوک، ۴۱مخ؛ الاتقان للسیوطی، ۱ټوک، ۵۹مخ.
۲. تفسیر الشهرستانی، المقدمة، الورقة، ۱۵ مخ.

ابوبکر په وخت کښې شورو شو او د عمر په وخت کښې پای ته ورسیدل، عمر هغه قران حفصې سره کیښود[۱] او د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله د حدیث په منع کولو یې شورو وکړه.

عمر د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله حدیث سره څه وکړل؟

اول: د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله د حدیث نقلول یې منع کړل، د مثال په توګه درې اصحاب ې نامې یې عبدالله بن مسعود، ابودرداء او ابو مسعود انصاري وې، چې د خلیفه د خوښې په خلاف یې حدیثونه نقلول هغوي یې مدینې ته راوغوښتل او له دې ښاره یې د هغوي وتل منع کړل او د خپل عمر تر ختمیدو یې ورته اجازت ورنه کړ چې له مدینه وځي.[۲]

د سنن ابن ماجه په سریزې کښې راغلي دي:

قرظة[۳] بن کعب وایي: عمر، زهٔ د حکومتي کارګر په توګه په کوفه کښې وګمارلم او د مونږ سره د مدینې تر وتلو پورې یې بدرګه کړه. ویې ویل: "په دې خبرې پوه شوئ چې ما تاسو سره ولې بدرګه وکړه؟" ومو ویل: "د دې لپاره چې مونږ د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله اصحاب یو" ویې ویل: «و إنّ مَعَ ذلك لَحاجةً إنّكُم تأتونَ

---

۱. المصاحف، ۱ټوک، ۹مخ؛ کنزالعمال، ۲ټوک، ۲۲۳-۳۲۲مخ؛ منتخب الکنز، بهامش مسند احمد، ۲ټوک، ۴۴مخ؛ فتح الباری، ۱۰ټوک، ۳۹۰مخ.

۲. تذکرة الحفاظ ذهبی، ۱ټوک، ۷مخ؛ شرف اصحاب الحدیث خطیب بغدادی، ۸۷مخ؛ تاریخ ابن عساکر، د سکینه الشهابی تحقیق، ۳۱ټوک، ۲۸۰مخ.

۳. قرظه بن کعب الانصاری خزرجی، د پیغمبر صلی اللهعلیهوآله له اصحابو دے چې په غزوه احد کښې او نورو غزوو کښې یې هغوي سره ګډون کړے و، هغه په هغه لسو کسانو دے چې عمر د خپل خلافت په وخت کښې عمار یاسر سره سم هغه کوفې ته ولیږ او د ری په فتح کښې چې په ۲۳ هجری کښې ترسره شوه هغه شامل و او امیرالمؤمنین علی بن ابی‌طالب علیه‌السلام کله چې د جمل په جنګ کښې له کوفې بصرې ته روان شو، قرظه یې د کوفې والي جوړ کړ او اخر دا چې د امیر المؤمنین علیه السلام د خلافت ختمیدو سره هغه هم له دنیا لاړ. دا مطلب په اسد الغابه، ۴ټوک، ۲۰۳مخ کښې راغلے دے.

أهلَ قَرْيَةٍ، لَهُمْ دَوِيٌّ بالقرآن كَدَوِيِّ النّحل لا تَشغَلُوهم بحديثِ رَسُولِ اللّه؛[۱] بې له دې يو بل غرض هم لرم او هغه دا چې تاسو داسې ښار ته روان يئ چې د هغه ځای خلک قران ډېر په شوق سره لولي نو هغوي د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د حديث په نقلولو مشغول نه کړئ".

ليکلي شوي دي چې له قرظه به چې د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د حديث په هکله پوښتنه کيده نو ويل به يې: "عمر مونږ منعې کړي يو"[۲]

دا عمر دا منعې کول (چې ما د معالم المدرستين له لومړي او دويم ټوک کښې د دې په هکله خبرې کړي دي دا په تاريخ طبري کښې د عمر د ژوند په بيان کښې هم راغلي دي) دې دې حده پورې ورسيدل چې ابا حصين وايي: عمر چې به څوک هم د والي په توګه يو ځای ته ليږۀ، نو هغه سره له مدينه تر بهره تلۀ او هغه ته به يې دا سپارښتنه کوله چې داسې نه وي چې له پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حديث روايت کړي او ويل به يې چې زۀ دا سره د دې کار په ثواب کښې شريک يم![۳] (يعنې دا يې ثواب ګڼه چې حديث منعې کړي).

دويمه: د قران له تفسير له پوښتنه کولو منعه کول

عمر په مدينه کښې يواځې يو څو کسانو ته اجازت ورکړ چې هغوي روايتونه نقل کړي، او هغه دا کسان وو:

۱. أم‌المؤمنين عايشه[۴]

---

۱. سنن ابن ماجه، المقدمة، باب التوقى فى الحديث عن رسول اللّه صلی‌الله‌علیه‌وآله، ۱ټوک، ۱۲مخ.

۲. مستدرك الحاكم، ۱ټوک، ۱۰۲مخ.

۳. تاريخ طبرى، طبع اروپا، ۵ټوک، ۲۷۴۱مخ.

۴. طبقات ابن سعد، ۸ټوک، ۳۷۵مخ. همدارنګ وګورئ د أم‌المؤمنين عائشه د حديثونو کتاب دويم ټوک چې ما په اول کښې دا ثابته کړې ده چې د اسلام په تاريخ په پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله پورې دومره دروغ چا نه دي تړلي لکه څومره چې هغې تړلي دي او د پيغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په هکله دومره له ځانه بې واقعيته خبرې چا نه دي کړي او له بده مرغه بې د

۲. کعب الأحبار یهودی: کعب الأحبار هماغه کس دے چې کله بیت المقدس فتح شو نو له یمنه مدینې ته راغے اود اسلام څرګندونه یې وکړه او غوښتل یې چې بیت المقدس ته لاړ شي خو عمر هغه په مدینې کښې هیسار کړ او د خلافت په دربار کښې رسمي ویندویې شو.[۱]

اهلبیتو د مذهب له لارویانو نور ټول مسلمانان د پیغمبر صلی‌اللهعلیه‌وآله سیرت د عایشې له حدیثونو اخلي.

۱. أبواسحاق کعب بن ماتع چې لقب یې کعب الأحبار یا کعب الحبر دے، په اصل کښې یهودي و او د یهودیانو له لویو عالمانو ګڼل کیدۀ. ابن سعد په خپل کتاب کښې په ۷ټوک، ۲ق، ۱۵۲مخ وایي: هغه په لومړیو کښې په یمن کښې و او د ابوبکر په وخت کښې یې اسلام قبول کړ. د عمر د خلافت په وخت کښې مدینې ته راغے چې له هغه ځایه بیت المقدس ته لاړ شي او هلته هستوګن شي. خو عمر ورباندې ټینګار وکړ او په مدینه کښې پاتې شو. هغه به تل تورات د خدای د کتاب په نامه یادوۀ، که څه هم په هغه وخت کښې د قران د څرګند ایت (سوره بقره، آیت ۷۵، ۱۵۹) تورات تحریف شوې و او یو خالص اسماني کتاب نه و. د عثمان په وخت کښې چې کله د حکومت کارونه بدل شول کعب له مدینې شام ته لاړ او معاویه سره شو.

د کعب الأحبار ټوله هڅه دا وه چې د یهودیانو روایتونه په مسلمانانو کښې خپاره کړي او له بده مرغه په دې کار کښې بریالے شو او د اهل کتابو او د بیت المقدس د قبلې په ستاینې کښې د هغه روایتونه او همدارنګ د قران د ایتونو په تفسیر کښې د هغه روایتونه د تفسیر، تاریخ او حدیث په کتابونو کښې لکه تفسیر طبري، تفسیر الدرالمنثور سیوطی، تفسیر قرطبی، تاریخ ابن کثیر او داسې نورو کښې راغلل.

کعب ځینې شاګردان هم تربیت کړل چې د یهودیت په خپرولو کښې د هغه مرسته وکړي لکه عبدالله بن عمرو بن عاص او أبوهریره دَوْسی او داسې نور. عمر او عثمان او معاویه د کعب د کتابونو په خپرولو کښې ډېر کوشش وکړ او په همدې غرض به یې تل په مدینه کښې له هغه د خلقت د شورو او قیامت او د قران د تفسیر په هکله پوښتنې کولې.

اخر دا چې کعب په ۳۵ هجری کال کښې د ۱۰۴ کالو په عمر کښې په شام کښې وفات شو. د کعب په هکله د لا زیاتې خبرتیا لپاره وګورئ: نقش ائمه در احیاء دین، ۲ټوک، ۱۰۳ـ۱۲۲مخ.

۳. تمیم داری: تمیم داری هغه کس دے چې د عسایانو له راهبانو و، هغه د جمعه له لمناځه وړاندې رسمي وینا وال شو.[۱]

۱. أبو رقیة تمیم بن أوس بن خارجة الداری، په اصل کښې نصراني و، د هجرت په نهم کال مدینې ته راغے او مسلمان شو. صحیح مسلم، ۸ټوک، ۲۰۴مخ د فلسطین یو راهب او هغه ځای د خلکو عابد و. (الاصابة فی تمییز الصحابة، ۱ټوک، ۱۸۲مخ، د ترجمې شمېره ۸۲۷) او د تورات او انجیل له عالمانو ګڼل کیدۀ. (تهذیب التهذیب، ۱ټوک، ۵۱۱ مخ لومړی چاپ حیدرآباد) د صحیح بخاري روایت ته په پام (کتاب الوصایا، ۴ ټوک، ۱۳ او ۱۴مخونه، د عبدالحمید چاپ) د تمیم د مسلمانیدو سبب دا و چې عدی بن بداء او مردي چې له بني سهم قبیلې وو، سره په یو تجارتي سفر کښې یو ځای کیږي په لاره کښې یو کس مړیږي چې د دې دواړو شریک وي او خپله برخه دې دواړو ته پریږدي چې د هغه کورنۍ ته یې ورکړي او خپل مال له هغو دواړو بې خبره د قافلې مال سره ګډ پریږدي او دا دواړه خیانت کوي او د خپل هغه شریک ښه مال چې یو ترې هغه جام وي چې د سپینو زرو کار ورباندې شوے وي او قیمت یې درې سوه مثقاله سره زر وي هغه د ځان لپاره اخلي او کله چې د هغه سړي وارثان خبریږي نو دا دواړه په دروغو د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په وړاندې قسم خوري چې له دې خبرې بې خبره ده. او اخر دا چې حقیقت څرګندیږي او د سوره مائده ۱۰۲ و ۱۰۷ایتونه د تمیم داري او عدی بن بداء په ملامتیا کښې نازلیږي او هغوي په خپل خیانت باندې اعتراف کوي. په دې وخت کښې پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حکم وکړ چې هغه دوه باید پیسې او هغه جام د هغه شریک وارثانو ته ورکړي. بیا یې تمیم ته وفرمایل: "وای دې وي په تا باندې اے تمیمه! مسلمان شه چې خدای له تا تېر شي" او په دې طریقه تمیم مسلمانیږي.

د عمر د خلافت په وخت کښې، تمیم باندې عمر خاص رحم وکړ عمر هغه ته «خیر أهل المدینة؛ د مدینه په خلکو کښې غوره» لقب ورکړ. (الاصابة، ۳ټوک، ۴۷۳مخ، ۱۳۵۸ چاپ قاهره) او «له ټولو غوره مومن» (سیر أعلام النبلاء، ۲ټوک، ۴۴۲مخ، بیروت ۱۴۰۱ چاپ).

او هغه ته یې دا ماموریت ورکړ چې د جمعې په ورځ د ویناوال په توګه د جمعې له خطبې وړاندې د عامو مسلمانو لپاره خبرې او وینا وکړي.

د عثمان د حکومت په وخت کښې، تمیم داري ته دا حکم وشو چې په اونۍ کښې دوه ورځې دا وکړي. (تهذیب تاریخ ابن عساکر، ۳ټوک، ۳۲۰مخ)

دویم خلیفه تمیم داري اهل بدر سره یوځای کړ او هغه یې د اسلام په مخکښانو او لویانو کښې وګڼه او له بیت الماله یې ورته پیسې زره درهمه خاص کړې. (فتوح البلدان، مخ ۵۵۲،

دوي په حدیثونه روایتول او د عمر په وخت کښې بل چا دا حق نه لرۀ چې حدیث روایت کړي[١] عمر، ټول صحابیان د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله له حدیث نقلولو منعه کړي وو.

دریم: د قران د تفسیر منعه کول

دا کیسه چې مونږ یې راوړو د اهل سنتو په څو کتابونو کښې راغلې ده.[٢]

یو کس چې د تمیم قبیلې له مالدارو کسانو و چې نامه یې صَبیغ بن عِسْل تَمیمی وه په اسکندریه، کښې یې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله له اصحابو د قران د تفسیر پوښتنه کوله.

عمروعاص، عمر خبر کړ. عمر وویل: «هغه حکومتي استازي سره ماته راولږه» کله چې صبیغ حکومتي استازي سره مدینې ته راورسید، عمر هغه کښیناوۀ او عُرجوني (د کجوري ښاښ چې کجورې یې ترې لرې کړي وي) چې ورسره خوا ته پرته وه هغه یې ورسره دومره په سر وواهه چې هغه وویل: «یا امیر المؤمنین! حَسْبُكَ قَدْ ذَهَبَ الذي كُنْتُ أَجِدُ في رَأْسي؛ بس که، څه چې مې په سر کښې وو

چاپ مصر)

کله چې عمر حکم وکړ چې د روژې مستحب لمونځونه (تراویح) دې په جمعه وکړې شي نو په ۱۴ هجری کال یې د امام په توګه دوه کسان وټاکل چې یو یې تمیم داري و. هغه به په هغه جامو کښې چې په زرو درهمو یې اخستې وې د مسلمانانو لمانځه ته د امام په توګه مخکښې کیده او جمع به یې ورکوله (تاریخ ابن عساکر، ۱۰ټوک، ۴۷۹مخ) تمیم داری د عثمان د خلافت تر اخره په مدینه کښې وو او د اسرائیلیاتو په خپرولو بوخت و. د عثمان له قتله وروسته شام ته وتښتید او په څلویښتم هجري کال کښې له دنیا لاړ. د هغه د لا زیات پیژندګلو لپاره "نقش ائمه در احیاء دین" کتاب وګورئ: ۲ټوک، ۸۳ـ۹۹مخ.

١. البته عبداللّٰه بن عباس هم په هغه کسانو کښې و چې د حدیث د نقلولو او د قران د تفسیر اجازت ورته ورکړې شوې و. د لازیات معلوماتو لپاره وګورئ: القرآن الکریم و روایات المدرستین، ۲ټوک، ۴۲۰ـ۴۷۲مخونه.

٢. له هغو ځینې په: الدر المنثور، ۲ټوک، ۱۱۱مخ؛ سنن الدارمی، ۱ټوک، ۵۴ـ۵۲مخ؛ تفسیر ابن کثیر، ۴ټوک، ۲۳۱ـ۲۳۲مخ؛ تفسیر القرطبی، ۱۷ټوک، ۲۹مخ.

ټول والوتل» او کله چې پاڅيد نو له سره يې د هغه په لمنې او په عربي کميس باندې تر ځمکې بهيده. عمر يو ځل بيا هم هغه وغوښت. دا ځل يې هغه په ځمکه څملاوۀ او هغه يې سل کوړې وواهه چې له ملا يې وينې روانې شوې. دريم ځل چې يې هغه راوستۀ، ويې ويل: «يا امير المؤمنين إن كنتَ تُريدُ قَتْلى فاقْتُلْني قتلاً جميلاً؛ که چرې ما قتول غواړې نو بې ازاره مې په ښه طريقه ووژنه!»

عمر هغه بصرې ته، ابو موسى اشعري ته چې د بصرې والي و، وليږ او هغه ته يې حکم وکړ چې خلک دې هغه سره له خبرو کولو منع کړي.

دا سړے به چې کله جمات ته ننوته نو چرته چې به کښيناستۀ خلک به ترې تښتيدل او د جمات په کوم ځای کښې چې به ودريدۀ نو ورسره به خوا کښې څوک نه ودريدل نو څه وخت پس ابو موسى ته ورغے او ورته يې د خپل حال شکايت وکړ او له هغه يې وغوښتل چې خليفه ته دې سپارښت وکړي چې دا ممنوعيت دې ترې لرې کړي ابو موسى يې سپارښت وکړه او هغه ازاد شو.[۱]

نو په دې طريقه يې د پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله د حديثونو خپريدل منعه کړو. له دې يې هم زياتې کړے دے.

د ابن سعد په طبقات کتاب کښې د قاسم بن محمدبن ابى‌بکر په ژوند ليک کښې راغلي دي چې عمر د ممبر لپاسه د پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله اصحابو ته قسم ورکړ چې چا هم د پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله حديثونه ليکلي وي هغه دې راوړي، اصحابو ته پته نه وه چې نيت يې څه دے نو ټولو اصحابو چې له پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله څه ليکلي وو هغه يې راوړل. نو کله چې ټولو راوړل نو ټول يې راټول کړل او اور يې ورکړ.[۲]

دويم خليفه په دې طريقه د پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله د حديثونو خپريدل منعه کړل او يوائې درې کسانو ته يې اجازت ورکړ چې حديثونه دې نقلوي:

---

۱. القرآن الكريم و روايات المدرستين، ۲ټوک، ۴۱۵-۴۱۷مخ.

۲. طبقات ابن سعد، ۵ټوک، ۱۴۰مخ.

-عایشه
-تمیم داری (چې په اصل کښې عسایي راهب و)
-کعب‌الأحبار یهودی (چې په ظاهره یې اسلام قبول کړے و)
ابن عباس ته یې هم اجازت ورکړے و خو هغه ته یې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د حدیث په نقلولو کښې د خلیفه سیاست ښودلے و او ورته یې ټاکلي وو چې کومې خبرې به نقلوې او کومې نه؛ «إنّ عُمر کانَ یَقُولُ: أقِلُّوا الرِّوایَةَ عنْ رَسولِ اللّه صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله إلاّ في ما یُعْمَلُ بِهِ؛[1] عمر به تل ویل: "په عملي چارو کښې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حدیث نقلول کم کړئ" (لکه دا چې پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله به څه رنګ وضو کوۀ یا به یې څه رنګ لمونځ کوۀ) له همدې سببه ابن عباس بې د هغه ایتونو له تفسیره چې د دوزخ او جنت په هکله دي بل څه به یې نه ویل. دا د عمر حدیث سره کړه وړه و. نو د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د حدیثونو څه نه وو پاتې مګر هغه څۀ چې اصحابو سره په خپلو صحیفو کښې (یعنې په هغه قرانونه کښې چې په خپله یې تفسیر سره لیکلي وو).
ما په خپل کتاب "القرآن الکریم و روایات المدرستین" په دویم ټوک کښې لیکلي دي چې عمر یو قران ولید چې په حاشیه کښې یې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله بیان دے نو هغه ځای یې ترې په قینچۍ سره پرې کړ او د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حدیث (وحي بیاني) یې ترې جدا کړه چې باقي پاتې نه شي.[2]
عمر چې کله مړ شو نو عثمان هغه بې وحي بیان قران (چې بې تفسیره جمع شوې و) له حفصې راواخست او حکم یې وکړ چې له دې دې اووه نسخې تیارې کړې شي او شپږ نسخې یې مکې، یمن، دمشق، حمص، کوفې او بصرې ته ولیږلې.

---

۱. تاریخ ابن کثیر، ۸ټوک، ۱۰۷مخ.
۲. کنزالعمال، ۲ټوک، ۲۰۴مخ، ۳۰۲۳حدیث، طبع دائرة المعارف العثمانیه، حیدرآباد، ۱۳۶۴ هجری.

یوه نسخه یې ځان سره په مدینه کښې وساتله[۱] هغه قران چې (چې حفصې سره و) په کښې املايي غلطۍ وې. عثمان وويل: «فيهِ لَحْنٌ سَتُقيمُهُ الْعَرَبُ بِألْسِنَتِها ؛[۲] په دې نسخې کښې املايي غلطۍ دي چې عرب به يې په خپلو ژبو صحيح لولي» د دې جملې په معنا صحيح ځرګنده نه ده. "لحن" يعنې املايي غلطي. مسلمانانو هغه املايي غلطۍ تر ننه پورې په قران کښې هماغه شان پريښې دي. دا کوم قران چې نن سبا مسلمانانو سره دے هماغه قران دے چې کوم د عثمان په وخت کښې املايي غلطو سره ليکل شوے و لکه د «رحمان» ټکې چې «رحمن» ليکل شوے دے، يا «بسطة» ټکي چې «بصطة» ليکلې شوے دے.[۳]
دا خبره چې ليکلي يې دي عثمان قران راغونډ کړ، ما د القرآن الکريم و روايات المدرستين په دويم ټوک کښې ثابته کړې ده چې غلطه ده.[۴]
قرآن د پيغمبر صلی‌اللّٰه‌عليه‌وآله په وخت کښې د جبرائيل په وحي سره جمع شوے دے.
إِنَّ عَلَيْنا جَمْعَهُ وَ قُرْآنَهُ...ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنا بَيانَهُ؛[۵]
د دې قران جمع کول او لوستل زمونږ په ذمې دي... با يې بيانول او څېړل هم

---

۱. تاريخ الاسلام ذهبی، ۲ټوک، ۱۴۴ـ۱۴۵مخ.
۲. الدر المنثور، ۲ټوک، ۲۴۲مخ؛ کنز العمال، ۲ټوک، ۳۷۲مخ؛ منتخب کنز، ۲ټوک، ۵۱مخ، د ابن ابی‌داود او ابن انباری د صحيفو په نقل.
۳. يوه بله بيلګه يې دا ده چې لنسفعن، لنسفعا ليکل شوے دے او په علق سورت ۱۵آيت کښې؛ ليکونن، ليکونا ليکل شوے دے او په سوره يوسف، ۳۲آيت کښې. يا ليت، يليت ليکل شوے دے او په سوره زخرف، ۳۸آيت کښې. يعيسی ليکل شوے دے او په سوره آل عمران، ۵۵آيت کښې. شرکاءُ، شرکؤُا ليکل شوے دے او په سوره مائده، ۱۱۰ او ۱۱۲ آياتونو کښې. لشیء، لشائٍ ليکل شوے دے او په سوره کهف، ۲۳آيت کښې. بِأَيْدٍ، بايْيْدٍ ليکل شوے دے او همدارنګ د سوره ذاريات، ۴۷آيت.
۴. القرآن الکريم و روايات المدرستين، ۲ټوک، ۷۱ـ۹۵مخ.
۵. سوره قيامت، ۱۷ و ۱۹آياتونه.

زمونږ په ذمې دي.

په لومړي ځل قران خداى د پيغمبر صلى‌اللّه‌عليه‌وآله په سينې کښې غونډ کړ او هر کال به د روژې په مياشتې کښې، جبرائيل هغه قران چې په پيغمبر صلى‌اللّه‌عليه‌وآله نازل شوے و هغې سره به يې مخامخوۀ او د پيغمبر صلى‌اللّه‌عليه‌وآله د وفات په کال دوه ځله د جبرائيل او پيغمبر صلى‌اللّه‌عليه‌وآله تر مينځ دا قران سره مخامخ او سره مقابل شوے دے[۱] د پيغمبر صلى‌اللّه‌عليه‌وآله په وخت کښې په سلګونو حافظانو او اصحابو دا قران په خپله له پيغمبر صلى‌اللّه‌عليه‌وآله زده کړې او ليکلې و.[۲] او په زرګونو کسانو حفظ کړے و[۳] او په کښې هيڅ کمې او زياتې نه دے شوے[۴] کوم څۀ دي هغه هغه حديثونو دي (چې وحي بياني او يا تفسير) و هغه يې تر حذف کړ او کوم قران چې اوس زمونږ په لاس کښې دے هغه د عثمان په وخت کښې ليکل شوے دے، نه دا چې عثمان دا قران راغونډ کړے وي قران خو پيغمبر صلى‌اللّه‌عليه‌وآله او ابوبکر او عمر هم نه و جمع کړے بلکې قران خداى پاک جمع کړے دے.

کوم روايتونه (چې دا غونډول بل چا نسبت ورکول) ټول دروغ دي او په القرآن الکريم و روايات المدرستين، (باب جمع القرآن) دويم ټوک کښې دا خبره ثابته شوې ده.

مثلا دا چې: إِنَّما يُرِيدُ اللّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ،[۵] د هغه ايتونو تر مينځ راغلے دے چې د پيغمبر ميرمنو په هکله دي د دې لپاره دے چې دا

---

۱. مسند احمد، ۶ټوک، ۲۸۲مخ؛ سنن ابن ماجه، ۵۱۸مخ، ۱۶۲۱حديث؛ صحيح مسلم، ۴ټوک، ۱۹۰۵مخ، ۹۸ و ۹۹حديث.

۲. القرآن الکريم و روايات المدرستين، ۱ټوک، ۱۳۰-۲۱۸مخ.

۳. همان.

۴. القرآن الکريم و روايات المدرستين، ۲ټوک، ۹۵-۱۲۱مخ.

۵. سوره احزاب، ۳۳آيت: «خداى له دې بله نه غواړي چې تاسو اهلبيت پاک کړي او پليدى په کامله توګه له تاسو لرې کړي»

خطاب: «وَ لا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجاهِلِيَّةِ الْأُولى»[۱] حضرت زهرا(س) ته نه شامليږي او هغه بي بي د قران د نص مطابق معصومه او پاکه ده او دا ايت د خدای د حکم مطابق د دې ايتونو تر مينځ راغلې دی.

د قران يو ايت يا يوه کلمه، له خپل ځايه نه دی خوځيدلې او نه بدله شوې ده. د تحريف د روايتونو په هکله بايد دا ووايم چې دا خبره اصلا صحيح نه ده يا يې مونږ په معنې نه يو پوه. د قران د يو ټکي ځای په ځای کيدل داسې دي لکه چې ووايو مثلا سترګې د غوږ په ځای کيښودې شو، نو دا څه امکان نه دلري ځکه چې د ټکو او ايتونو ځای په ځای کيدو سره معنی بدليږي.

د قران سورتونه وزن لري، زۀ يې په وزن پوهيږم خو بيانولې يې نه شم. کله چې يې ټکي بدل شي نو د هغې وزن او معنی بدليږي. د قران سورتونه داسې دي لکه په تيره زمانه کښې د خليل بن احمد شعرونه؛ چې وزن لري خو اوسه پورې خلک لا د هغې په وزن صحيح نه دي پوه شوي. د قران يو ټکې، نه کم شوې او نه زيات شوې نه وړاندې شوې او نه وروسته شوې، هر يو ټکې په خپل ځای کښې د نورو ټکو په ځای راغلې دی او نورو ټکو او ټول سورت سره سمون لري.

دې ته په پام کوم څۀ چې دلته بيان شول، خليفه ګانو اول حديثونه راغونډ کړل او ويې سوځول او بيا دريم خليفه، عثمان، هغه قرانونه چې وحي بياني ورسره وه او "مصحف" به يې ورته ويل، ټول راجمع کړل او ويې سوځول يوائې يو کس ورته خپل مصحف ورنه کړ او هغه عبدالله بن مسعود و.

نو د عثمان په وخت کښې هم د قرانونو راټولول له زيات شو. هغه صحابه چې د عثمان په خلاف يې پاځون کړے و، هغوي به له قرانه ګټۀ اخسته. عبدالله بن مسعود چې د کوفې د خلکو «مُقْرِیء»[۲] و، په کوفه کښې د هغه ځای والي وليد

۱. سوره احزاب، ۳۳ آيت: «اے د پيغمبر مانديڼو... لکه د لومړني جاهليت په شان خلکو ته مه څرګنديږئ»

۲. مقریء يعنی هغه کس چې قرآن وحی بيانی سره تفسير او تعليم کوي.

سره په جنګ شو. ابن مسعود، دا ایت إِنْ جاءَكُمْ فاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا[۱] لوستهٔ او ویل به یې چې دا ایت د ولید په هکله نازل شوی دی.[۲] نو له دې سببه عثمان له خلکو مصحفونه راغونډ کړل او ټول یې وسوځول، مګر ابن مسعود چې خپل مصحف ورنه کړ نو چې څه یې له وسه کېدل هغه سره یې وکړل! نو څومره دروغ چې یې تړلي شو د هغه مصحف پسې یې وتړل. بني امیه و د هغه د شخصیت د خرابولو لپاره په هغه پسې او د هغه په مصحف پسې ډېر دروغ وتړل؛ چې یو ترې دا و چې ویل به یې: د هغه په مصحف کښې «معوّذتین» نه دي راغلي.[۳]

دا کوم قران چې له مونږ سره دی، دا هماغه قران دی چې په پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله نازل شوی دی او په کښې هیڅ کمې زیاتې او ځای په ځای والې نه دی راغلی، هغه یوازینې کار چې هغوي وکړ هغه دا و چې وحي بیاني یې ترې جدا کړه لکه څه رنګ چې یې له دې وړاندې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د حدیثونو لیکل او نقلول منعه کړې وو.

یوازې د حضرت علی(ع) د ظاهري خلافت په وخت (له ۳۶ تر ۴۰ هجري کاله) کښې او د عمر بن عبدالعزیز په وخت (له ۹۹ تر ۱۰۱ هجری کاله) کښې د

---

۱. سوره حجرات، ۶آیت: «که یو فاسق کس تاسو ته څهٔ خبر راوړ نو د هغې په هکله تحقیق وکړئ»

۲. تفسیر طبری، ۲۲ټوک، ۷۸مخ؛ تفسیر سیوطی، ۶ټوک، ۸۸-۹۲مخ.

۳. الاتقان، ۱ټوک، ۸۱مخ؛ مسند احمد، ۵ټوک، ۱۲۹ مخ او همدارنګ وګورئ: القرآن الکریم و روایات المدرستین، ۲ټوک، ۱۰۴ - ۱۰۲مخونه. له معوذتینو مراد، دا دوه سورتونه «ناس» او «فلق» دي.

د عبداللّٰه بن مسعود د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله په وړاندې شان او د عثمان او بني امیه هغه سره بد چلن کتلو لپاره وګورئ: القرآن الکریم و روایات المدرستین، ۲ټوک، ۴۲۲ - ۴۷۰ مخونه او احادیث أم المؤمنین عائشه، ۱ټوک، ۱۱۳ - ۱۱۷مخونه، د ۱۴۱۴ هجری پینځم چاپ.

پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د حدیث لیکلو ته اجازت ورکړې شو.[۱] بیا کله چې عمر بن عبدالعزیز ته په خپله بني امیه و زهر ورکړو او ویې وژۀ نو د حدیث لیکل بیا منعه شو تر ۱۴۳ هجری کاله پورې.[۲] تر دې چې داسې حدیثونه یې هم جوړ کړل چې پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمایلي دي: «لا تکتُبوا عنّي و مَنْ کتب عنّي غیرَ القرآن فلْیَمْحُه؛ له ما روایت مۀ لیکئ او څوک چې له بې له قرانه بل څه ولیکي باید هغه دې ختم کړي.»[۳]

په تاریخ الخلفاء سیوطی کښې (د ابوجعفر منصور په حالاتو کښې) او په تاریخ الاسلام ذهبی (د ۱۴۳ هجري کال په تاریخ کښې) راغلي دي چې د حدیث لیکلو اجازت د منصور په وخت کړښې ورکړې شو. نو سیرت او حدیث او تفسیر او نور له هغه وخته په لیکلو شو.[۴] نو د خدای د رسول(ص) حدیثونه د خلیفه ګانو په مذهب کښې ۱۳۰ کاله له یوې سینې بلې ته منتقل کیدل.

د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله حدیثونه د امام علی علیه السلام او معاویه په خلافت کښې

حضرت امیر علیه‌السلام دوه کارونه وکړل: یو قراني خدمت وکړ چې د «نحو» علم یې د قران د حفظ لپاره جوړ کړ.[۵] او د حضرت امیر علیه‌السلام دویم کار دا

---

۱. سنن دارمی، سریزه، ۱۲۲مخ؛ طبقات ابن سعد، ۷ټوک، ۴۴۷مخ، بیروت چاپ؛ مصنف عبدالرازق، ۹ټوک، ۳۳۷مخ، هند چاپ، ۱۹۷۰ م؛ اخبار اصبهان ابو نعیم، ۱ټوک، ۳۱۲مخ؛ تدریب الراوی سیوطی، ۹۰مخ؛ فتح الباری، باب کتابة العلم، ۱ټوک، ۲۱۸مخ.

۲. معالم المدرستین، ۲ټوک، ۵۷مخ، لومړی چاپ، ۱۴۱۲ هجری.

۳. صحیح مسلم، ۴ټوک، ۹۷مخ؛ سنن دارمی، ۱ټوک، ۱۱۹مخ؛ مسند احمد، ۳ټوک، ۱۲، ۳۹ و ۵۶ مخونه.

۴. تاریخ الخلفاء، سیوطی، ۲۲۱مخ؛ تاریخ الاسلام ذهبی، ۶ټوک، ۶مخ.

۵. طبقات النحویین، ابی‌الاسود، ۱۳مخ؛ فهرست ابن ندیم، المقالة الثانیة، الفن الاول من اخبار النحویین، ۵۹ ـ ۶۰مخ؛ وفیات الاعیان، ۲ټوک، ۲۱۶مخ؛ الهدایة و النهایة ابن کثیر، ۸ټوک، ۳۱۲مخ؛ الاغانی، ۱۲ټوک، ۳۰۲ مخ و ط. سیاسی، ۱۱ټوک، ۱۰۱مخ،

و چې هغه اصحاب چې په كوفه كښې وو او د هغوي شمير ۱۸۰۰ رسيدۀ هغوي يې د پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله د حديثونو په نقلولو كښې ازاد پريښودل بلكې ځينې وختونو كښې يې هغوي تشويق كړل، لكه د غدير د حديث په نقل كښې.[١]

او په صحيح بخاري او مسلم كښې او نورو ځايونو كښې چې كوم حديثونه صحيح دي هغه د حضرت امير عليه السلام له زمانې دي. مثلاً په صحيح مسلم كښې راغلي دي چې پيغمبر صلى‌اللّٰه‌عليه‌وآله علي عليه السلام ته وفرمايل: «أنت مِنّي بِمَنْزِلَةِ هارونَ مِنْ موسى إلاّ أنّهُ لا نَبِيّ بَعْدي.»[٢]

معاويه چې كله حاكميت وموند، ويې ليدل چې اسلامي علمونه او عالم اسلام د هغه په خلاف دے او د حضرت على عليه السلام په فضيلت كښې حديثونه زيات خپاره شوي دي نو حكم يې وكړ چې د ابوتراب علي عليه السلام او د هغه د اولاد په هلكه دې يو حديث هم نقل نه شي.[٣]

نو څه يې وكړل؟ په حديثونو كښې رامنځته شوې ټكرې يوه بيلګه بيانوم.[٤]

د خليفه ګانو د مكتب په روايتونو كښې په تاريخ طبري او تفسير طبري كښې

تاريخ ابن عساكر د ابى‌الاسود الدوئلى ترجمه؛ معجم الادباء، ۱۴ټوک، ۴۹مخ؛ نزهة الالباد فى طبقات الادباء، ۵، ۱۸ـ۲۲ و ۳۰۲ مخونه، انباه الرواة ققطى، ۱ټوک، ۴ـ۲مخ، قاهره چاپ، سنة ۱۳۶۹.

١. تاريخ ابن كثير، ۵ټوک، ۲۱۰ـ۲۱۲مخ؛ مسند احمد، ۱ټوک، ۱۱۸ـ۱۱۹ مخ او ۴ټوک، ۳۷۰مخ؛ مجمع الزوائد، ۹ټوک، ۱۰۵مخ. همدارنګ وګورئ معالم المدرستين پينځم چاپ، ۱ټوک، ۴۹۹ـ۵۰۰مخ؛ نقش ائمه در احياء دين، ۱۴ټوک، ۱۸۸ـ۱۸۹مخ.

٢. صحيح مسلم، ۷ ټوک، ۱۲۰مخ، باب فضائل على بن أبى طالب. په صحيح بخارى كښې، ۲ټوک، ۲۰۰مخ، باب مناقب على بن ابى‌طالب هم دا روايت راوړے دے خو اخري عبارت يې دارنګ دے: الا انه ليس نبى بعدى.

٣. شرح نهج‌البلاغه ابن ابى‌الحديد معتزلى، ټوک ۳، مخ ۱۵ـ۱۲.

۴. او د لازياتې خبرتيا لپاره د أحاديث أم‌المؤمنين عائشه دوه ټوكه كتاب او د نقش عايشه در تاريخ اسلام كتاب ترجمه وګورئ.

راغلـي دي چـې کلـه دا ايـت: و أنْـذِرْ عَشـيرَتَكَ الـأقْرَبينَ[۱] نـازل شـو، پیغمبـر صلی‌اللّه‌علیه‌وآله حکم وکړ بني عبدالمطلب راغلل او هغوي ته یې وویـل: «أيُّكُمْ يُؤازِرُني علَى هذا الأمْرِ على أن يكون أخي و وصِيِّي و خليفتي فيكم؟؛ په تاسو کښې څوک په دې کار کښې زما مرسته کوي چې پـه تاسو کښې زمـا ورور او وصي او خليفه وي؟» هیڅا قبوله نه کړه. علی علیـه السـلام پـه دغـه وخت کښـې څوان و، ویې ویل: «أنا يا نبيّ اللّه؛ زۀ اے د خدای رسوله» حضرت، اوچت کړ او ویې فرمایل: «إنّ هذا أخي و وصِيِّي و خليفتي فيكم فَاسْمَعُوا لـه و أطيعوا؛ دې په تاسو کښې زما ورور او زما وصي او زما خلیفه دے نو خبره یې واورئ او اطاعت یې وکړئ»

بنی‌عبدالمطلب پاڅیدل او لاړل او په ابوطالب پسې یې مسخرې وکړې چې: «قَدْ أمَرَكَ أنْ تَسْمَعَ لابْنِكَ و تُطيعَ؛ دا ته یې حکم درکړ چې د خپل زوې خبره واورې او اطاعت یې وکړې.»[۲]

خو ابوهریره وایي چې کله دا ايت «و أنذر عشيرتك الأقربين» نـازل شـو، پیغمبـر صلی‌اللّه‌علیـه‌وآلـه د صفا غـره تـه وختـه او ویـې فرمایـل: «یـا بنـی‌عبدمناف! یـا بنی‌عبدالمطلب! یا صفية بنت عبدالمطلب! یا فاطمة بنت محمد! یا عائشـة بنت

---

۱. سوره شعراء، ۲۱۴آیت: او خپلوان دې وویروه.

۲. تاریخ طبری، د یورپ چاپ، ۱ټوک، ۱۱۷۱ او ۱۱۷۲مخ؛ او ابن عساکر، د محمودی تحقیق، ۱ټوک، ۸۸مخ؛ تاریخ ابن اثیر، ۲ټوک، ۲۲۲مخ؛ شرح ابن ابی‌الحدید، ۳ټوک، ۲۲۳مخ. دا خبره پاتې نه شي چې طبري د خپل تاریخ په کتاب کښې، لکه څه رنګ چې نقل شوي دي دا روایت مکمل راوړے دے خو د خپل تفسیر په کتاب کښې یې د دې یاد شوي ايت لاندې دا روایت نقل کړے او هغه ټکي چې د امیرالمؤمنین علیه السلام په خلافت باندې دلالت کوي هغه یې پرېښې دي او د هغو په ځای یې مبهم ټکي لکه ـ کذا و کذا ـ راوړي دي. هغه د پیغمبر صلی‌اللّه‌علیه‌وآله خبره داسې نقل کړې ده: «ان هذا أخی و کذا و کذا!»

أبیبکر! إنّی لا أملك لکم من اللّه شیئا.»[1]
ابوهریره د خیبر د فتح په کال په هغه بیړۍ کښې چې جعفر بن ابي طالب او د هغه یاران یې له حبشې یمن ته راوړي وو، له هغه ځایه مدینې ته راغلے و. دوي د خیبر په فتحې کښې د اسلام سپایانو ته ورسیدل او پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله دوي د خیبر له غنیمتونو برخه ورکړه.
أبو هریره د دې ایت «وَ أَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ»، د نازلیدو په وخت کوم ځای و چې دا کیسه روایتوي؟ بي‌بي زهرا (س) د بعثت په پینځم کال زیږیدلې وه.[2] او دا ایت د بعثت په دریم کال نازله شوې ده. په دې کال کښې لا بي‌بي زهرا (س) او عایشه نه وې پیدا.
امام جعفر صادق علیه‌السلام فرمایي: «ثلاثةٌ کانوا یکذبون علی رسول اللّه صلی‌الله‌علیه‌وآله، أبو هریرة و أنس بن مالك و امرأة؛ درې کسان دي چې د خدای په رسول پسې به یې دروغ تړل او هغه: ابوهریره او انس بن مالک او یوه ښځه ده» (چې مطلب یې څرګند دے)[3]
دا درې کسان په نظر کښې وساتئ. کومې خرابکارۍ چې د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله په حدیثونو کښې دې دریو کسانو وکړې داسې هیچا نه دي کړې.[4] نن چې دا کوم دروغ حدیثونه دي هغه ډېر د معاویه په وخت کښې جوړ شوي دي.

---

۱. یعنی: اے د عبد مناف بچو، اے د عبدالمطلب بچو، اے صفیه د عبدالمطلب لور، اے فاطمه د محمد لور، او اے عایشه د أبوبکر لور، زۀ د خدای له خوا تاسو سره څۀ وعده نه کوم.
لږ څۀ فرق سره دا خبره سنن النسائی، ٦ټوک، ۲۴۷مخ؛ مسند احمد، ۲ټوک، ۳۵۰مخ؛ صحیح بخاری، ۴ټوک، ۱۲۱مخ هم راوړې ده.
۲. بحارالانوار، ۴۳ټوک، ۹مخ، ۱۳ او ۱۲حدیث.
۳. بحارالانوار، ۲ټوک، ۲۱۷مخ؛ الایضاح، ۵۴۱مخ؛ الخصال، ۱۹۰مخ، ۲۲۳حدیث.
۴. وګورئ: الکافی، ۳ټوک، ۳۴۲مخ؛ التهذیب، ۲ټوک، ۳۲۱مخ.

مدائنی په خپل کتاب الأحداث کښې لیکي:

معاویه له دې وروسته چې خلافت یې په لاس راوړ، نو خپلو کارګرو ته یې دا رنګ حکم ورکړ:

څوک چې هم د ابوتراب علي او د هغه د کورنۍ په ستاینه کښې څه ووایي نو د هغه د وینې او مال څه حرمت نشته او وینه یې څه پور نه لري.

یو ځل بیا معاویه خپلو کارګرو ته په ټولو سیمې کښې په خپل حکم کښې ولیکل: د علي او د هغه د کورنۍ د هیچا ګواهي مه قبلوئ. او همدارنګ یې حکم وکړ: څوک چې هم د عثمان ملګري وي او هغه سره یې مینه وي او هغه کسان چې د هغوي په ستاینه کښې حدیث نقلوي، نو زما د حکومت په ټولو سیمو کښې هغه وپیژنئ او ځان ته یې نژدې کړئ او درناوې یې وکړئ. بیا چې داسې کسان د عثمان په فضیلت کښې څه وایي هغه راته ولیکئ او د ویونکي نامه او د هغه د پلار نامه او کورنۍ یې هم راولیکئ!

دا حکم داسې جاري شو او ځان بیللو او حریصناکو او بیغیرتو د دنیا د مال لپاره داسې حدیثونه له ځانه جوړ کړل چې د عثمان فضیلتونه زیات شول! ځکه چې معاویه پیسه جامه او ځمکې او څه چې په لاس کښې وو بې دریغه په دې لاره کښې خرچ کړل. او یو ناپیژندلي او سپک کس چې به د معاویه کارګرو ته ورغے او څه چې به یې د حدیث په توګه د عثمان په ستاینه کښې نقلول، نو ورته به پام کیدۀ؛ د هغه نامه به یې لیکله او د حکومت په چارو کښې به ورته مقام ترلاسه کیدۀ.

څه وخت پس معاویه یو بل حکم وکړ چې خپلو کارګرو ته یې حکم ورکړ: اوس د عثمان فضیلتونه زیات شو او ټولو ښارونو کښې اوریدې شي نو اوس خلک دې ته وهڅوئ چې د لومړیو خلیفه ګانو په فضیلت کښې روایتونه راوړي او د ابوتراب په فضیلت کښې یو حدیث هم داسې پاتې نه شي مګر دا چې د هغه په

شان د لومړیو خلیفه ګانو لپاره ماته راوړئ یا یې اپوته روایت راوړئ.[۱]
ابن عرفه چې په نَفْطَوَیه مشهور دے لیکي:
"ډېر هغه دروغ حدیثونه چې د اصحابو په فضیلت کښې بیانیږي د بني امیه په وخت کښې جوړ شوي دي او هغه هم یواځې په دې غرض چې روایت کوونکے ورسره ځان خلیفه ته نزدې کړي".[۲]
د خلیفه ګانو په مکتب کښې د حدیث د روایت کولو دا لنډه غوندې وینا وه.

***

د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله حدیثونه د اهل البیت علیهم‌السلام په مذهب کښې
د اهلبیتوعلیهم‌السلام په کتابونو کښې.
امامانو سره یو کتاب و چې نامه یې جامعه وه چې قصه یې داسې ده:
کوم څه چې پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله ته وحي کیدل، د شپې به علی علیه السلام پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله ته راتلۀ او پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله به هغه ویل او هغه به لیکل.[۳]
هغه ته یې وویل: «ولیکه!» ویې ویل: «آیا ویریږې چې زۀ یې هیر نه کړم؟» ویې فرمایل: «نه، نه ویریږم؛ ځکه چې له خدایه مې غوښتي دي چې ته څه هیر نه کړې؛ خو د خپلو شریکانو لپاره ولیکه.» ویې ویل: «زما شریکان څوک دي؟» حضرت صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله امام حسن علیه‌السلام ته اشاره وکړه ـ چې په دغه وخت کښې ماشوم و ـ او ویې فرمایل: «ستا دا زوے له هغوي لومړے کس دے.» بیا یې امام حسین علیه‌السلام اشاره وکړه ـ چې هغه هم دغه وخت ماشوم و ـ او ویې

۱. د شرح نهج‌البلاغه ابن أبی‌الحدید په تفصیل کښې د مدائني روایت، ۳ټوک، ۱۵-۱۲ مخ.
۲. هماغه.
۳. در بعضی روایات دیگر آمده که شبانه‌روزی دو بار نزد پیامبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله می‌رفتند. الکافی. کتاب فضل‌العلم، ج۱، ص۶۴، تصحیح استاد علی اکبر غفاری؛ سنن ابن ماجه، حدیث۳۷۰۸ من باب الاستئذان بکتاب الاذن.

ویل: «له هغوي دویم تن دا دے او د هغه له نسله نهه کسان.»[۱]

حضرت علی علیه‌السلام به هغه څه چې له یوۀ ملاقاته تر بل ملاقاته پورې په پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله وحي شوي وو د اوښ په یوې څرمنې لیکل[۲] چې د دې ټولو لیکلو نامه جامعه شوه. په روایت کښې راغلي دي چې جامعه اویا زراغه[۳] (فُټه) وه او د امام رضا علیه السلام تر وخته پورې اوولسو اصحابو هغه لیدلې ده.[۴]

امامانو به خپلو اصحابو ته له جامعه او د علی علیه السلام له مصحفه (یعنی هغه قران چې وحي بیاني هم په کښې وه) خپلو اصحابو ته روایتونه نقلول[۵] او اصحابو به لیکل، تر دې چې د هغو لیکلو شمیر څلور سوره اصلو ته ورسید او ورته څلور سوه اصله نامه ورکړې شوه. کیدې شي چې وروسته یې شمیر له دې هم زیات شوې وي.

دا اصلونه ډیر واړه واړه کتابونه وو.[۶] له هغوي دوه اصله اوس د تهران په

۱. بحارالانوار، ټوک ۳۲، مخ ۲۳۲.

۲. د اوښ څرمن چې به یې کله صفا کړه نو داسې به شوه لکه اوسنې کاغذ او د لیکلو توان به یې ورباندې لرلو. دا څرمن به یې داسې د داسې څیزونو د لیکلو لپاره استعمالوله چې غوښتل یې تر ډیر وخته پاتې شي. د دې څرمنې ځینې بیلګې اوس هم د امام رضا علیه السلام د روزې په نندارتون کښې پرتې دي چې قراني ایتونه ورباندې لیکلي شوي دي.

۳. کافی، ۱ټوک، ۲۳۹مخ. ۱حدیث؛ بصائر الدرجات، ۱۵۲-۱۵۱مخ؛ وافی، ۲ج، ۱۳۵مخ. ذراع یوه اندازه ده لکه فټ چې د ګوتو له څوکې تر څنګل پورې وي.

۴. معالم المدرستین، ۲ټوک، ۳۵۹-۳۴۹مخ، څلورم چاپ، ۱۴۱۲ هجری.

۵. معالم المدرستین، ۲ټوک، ۳۴۹-۳۴۵مخ، څلورم چاپ، ۱۴۱۲ هجری. و همدارنګ وګورئ: فصلنامه علوم حدیث، دریمه شمېره، ۱۴۱مخ، "امیرمؤمنان علیه‌السلام قدیم‌ترین سند حدیثی" مقاله، محمدصادق نجمی.

۶. د اهلبیتو علهیم السلام د مذهب په اصطلاح کښې "اصل" هغه روایي کتاب ته وایي چې لیکوال هغه روایت یا په خپله له معصومه اوریدلي وو یا یې په یوې واسطې سره له معصومه نقلوي، او په کښې داسې حدیث نه وي چې هغه حدیث لیکوال هغه له یو کتابه

پوهنتون کښې د عُصفُری په نامه موجود دي.

ډېره ضروري ده چې دا «اصول اربعمائة» حوزه علمیه پیدا کړي او د هغوي سرلیک د حدیثونو په کتابونو کښې بیامومي چې په کومو کتابونو کښې له هغو اصلونو حدیثونه نقل شوي دي. دا یو ډېر لوی خدمت دے. البته باید کافی، استبصار، تهذیب و... هم وڅېړل شي او دا هم مهم دي.

هغه لومړی کس چې اصول اربعمائة یې راغونډ کړي دي، او زمونږ په لاسو کښې موجود دي هغه شیخ کلینی (وفات کال ۳۲۹ هجری) دے چې څو اصلونه یې په کافي کښې راغونډ کړي دي. کلینی، شل کاله له یوه ښاره بل ښار ته، له یوه کلي بل کلي ته او له نشاپوره تر بغداده تلےدے او څه چې په لاس ورغلي دي، راغونډ کړي دي.[1]

دویم هغه کس چې دا اصول یې راغونډ کړل او په ډېره ښه طریقه یې راغونډ کړل هغه شیخ صدوق (وفات کال ۳۸۱ هجری) دے.هغه له دوو سوو زیات کتابونه لري.[2]

له هغه وروسته شیخ طوسی (وفات کال، ۴۲۰ هجری) دے چې له اصولو یې د فقهې هغه برخه چې په لاس ورغلې وه په استبصار او تهذیب کښې غونډه کړې ده.[3]

لیکلے وي. همدارنګ وګورئ: معالم المدرستین، ۳ټوک، ۲۵۸مخ، څلورم چاپ، ۱۴۱۲ هجری.

۱. رجال نجاشی، ۲۲۶مخ.

۲. د تفصیل لپاره وګورئ: د من لا یحضره الفقیه کتاب سریزه چې استاد علي اکبر غفاري یې څېړنه کړې ده، ۱ټوک، هماغه چاپ.

۳. دا څلور کتابونه (کافی، من لایحضره الفقیه، استبصار و تهذیب) د شیعو څلور کتابونه ده. او لیکوالان یې (محمد بن یعقوب کلینی د کافی لیکوال، محمد بن علی بن حسین بابویه قمی د من لایحضره الفقیه او محمد بن حسن طوسی د استبصار او تهذیب لیکوال دے) چې دوي په محمدون ثلاثه اول هم مشهور دي.

له ټولو مهم ټکي دا دے چې زمونږ عالمانو د شيخ صدوق له وخته حديثونه سره دوه ډوله کار وکړ: يو کار يې فقهي حديثونو سره وکړ، او يو يې غير فقهي حديثونو سره وکړ. هغوي فقهي حديثونو سره يو خاص کار وکړ. شيخ صدوق په خپلو دوه سوه کتابونو کښې له هغه کسانو روايتونه راوړي دي چې په "من لايحضره الفقيه" کښې له هغوي روايت نه کوي؛ شيخ طوسی په خپل کتاب تبيان کښې له ځينو کسانو لکه عايشه او عبدالله بن زبير روايت نقلوي چې له هغوي په استبصار او تهذيب روايت نه نقلوي. زمونږ فقيهانو ـ رضوان الله تعالی عليهم ـ لکه: آيت الله بروجردی او آيت الله خويی، په فقهي حديثونو کښې د سند او متن له مخې دومره څيړنې کړي دي چې يو انسان له دې زياته څيړنه نه شي کولے او ما علمي بحث سره دا خبره ثابته کړې ده[1] چې که څوک دا وغواړي چې هغه اسلامي حکمونو ته ورسي چې پيغمبر صلی الله‌عليه‌وآله راوړي دي نو بې له دې يې بله لاره نشته چې د شيعه فقهي رسالو ته رجوع وکړي. خو له بده مرغه له فقهي حديثونو علاوه په نورو کښې ډېره څيړنه نه ده شوې. د بيلګې په توګه شيخ طوسی، د «ءافْك» قصه نقلوي او وايي چې دا د عايشې په هکله ده او ايتونو د عايشې د خلاصي لپاره نازل شوي دي.

دا خبره د شيخ طوسي له تبيانه مجمع البيان ته هم تلې ده او... د ابوالفتوح رازي تفسير ته او د ګازر تفسير ته او نورو ته.

په داسې حال کښې چې د «افك» ايتونه د ماريه د خلاصي لپاره نازل شوي دي چې عايشه او د هغو پلويانو په هغې پسې تړلي وو. (د اصل قصې لپاره "نقش عائشه در تاريخ اسلام" کتاب، ج ۱، مخ ۸۲ ـ ۸۸ ته مراجعه وکړئ.)[2]

---

۱. معالم المدرستين، ۳ټوک، ۲۵۳ـ۳۲۵مخ، څلورم چاپ، ۱۴۱۲ هجری.

۲. همدارنګ وګورئ: احاديث أم‌المؤمنين عايشه کتاب، ۲ټوک، ۹۹ـ۱۵۳ و ۱۲۵ـ۱۸۵مخونه. لومړی چاپ، ۱۴۱۸هـ.

هغه لومړنی کس چې تر ننه پورې یې زمونږ په غیر فقهي حدیثونو کښې څېړنه کړې ده هغه علامه شوشتری رحمه‌الله دے چې په الأخبار الدخیلة کتاب او په خپلو نورو کتابونو[۱]، کښې یې ارزښتمن کارونه کړي دي.

مونږ د حدیثونو، ادابو، اخلاقو او عقیدو حدیثونو ته ډېر اړمن یو. خو که زۀ وغواړم چې هغه خرابکاری چې زمونږ په غیر فقهي کتابونو کښې شوي دي نه په فقهي کتابونو کښې، بیان کړم، نو ډېرو کتابونو لیکلو ته اړمن یم بې له هغه کتابونو چې لیکلي مو دي.[۲]

او ځینې داسې روایتونه هم شته چې زۀ ورته «منتقله روایات» وایم دا روایتونه په اصل کښې د خلیفه‌ګانو د مذهب په کتابونو کښې وو او له هغه ځایه زمونږ کتابونو ته، مخصوصا د شیخ طوسي تبیان او نورو ته راوړیدلي دي، او تر دې چې لکه د شیخ عباس قمي منتهی الامال ته هم راغلي دي.[۳]

د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله د سیرت په کتابونو کښې هم پوره څېړنه نه ده شوې. کله بحارالانوار په ایران کښې نه و چا شوې، نو زۀ په کاظمین کښې وم. اراده مې وکړه چې یوه علمي ډله جوړه کړو چې د بحار تصحیح وکړي او بیا یې چاپ کړو، علمي ډله جوړه شوه، زۀ وم او شیخ محمد رضا شبیبی (د شیعه عالماو او د عراق د علمي ډلې مشر) و؛ ډاکټر مصطفی جواد (چې په عربۍ ژبه کښې یې تخصص لرلو) او ډاکټر صاحب زیني هم و.

ومې ویل د پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله له سیرته شورو کړم، نو داسې حدیثونو ته ورسیدم چې هیڅ امکان نه لري چې هغه صحیح وي؛ مثلا دا چې ځمکه د غوا په

۱. لکه بهج الصباغة فی شرح نهج البلاغة.

۲. وګورئ د القرآن الکریم و روایات المدرستین دریم ټوک او د هغه روایتونو د سندونو څېړنه چې حاجي نوري د دلیل په توګه راوړي دي.

۳. د لازیات تفصل لپاره وګورئ معالم المدرستین، ۳ټوک، ۳۵۹ ـ ۳۶۰مخ، څلورم چاپ، ۱۴۱۲ هجری او نقش ائمه در احیاء دین، ۷ ټوک او القرآن الکریم و روایات المدرستین، ۳ټوک، ۱۱۹ـ۱۲۸مخ.

ښکر باندې ده، غوا په یوۀ مهي ده او...! د دې راوي څوک و؟ کله چې مې یې سند ولټوۀ نو ومې لیدل چې سند یې له ابوالحسن البکر دے[١] نو هلته مې دا ضروري وګڼله چې د بحارالانوار مصدرونه (چې له کوم ځایه راخستې شوے دے) ولټوم او په دې لټه کښې مې ولیدل چې علامه مجلسي د خپل کتاب په مصدرونو کښې د شیعو د دوه سوه پنځوسو مصدرونو نامې اخستې دي او د اهل سنتو له نوي مصدرونو نامې یې اخستې دي. ما وکتل چې علامه مجلسي فرمایي چې ابوالحسن البکری شیعه و او د هغه د شیعه شونې لپاره دلیلونه راوړي یو دلیل یې دا و چې دا حدیثونه یې په دهه ربیع‌المولود «فی محضر من العلماء» کښې لوستي دي.[٢] دویم دلیل یې دا و چې هغه د شهید ثاني استاذ و.
د هغه لومړے دلیل خو زمونږ لپاره حجت نه دے. له دې سببه چې د علماوو په وړاندې کیدې شي له سیره ابن هشامه هم یو مطلب د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله په هکله مونږ ته نقل کړي.
د دویم دلیل په هکله مو هم څیړنه او بحث وکړ. معلومه شوه چې دا کس د شهید ثاني په روایت کښې استاذ و او هغه هم د روایتونو په اجازت کښې چې شیعه په سني ته او سني به شیعه ته ورکوله.
بیا مې مطالعه وکړه؛ ومې لیدل ابوالحسن البکري دوه کسان دي: یو په شام

١. احمد بن عبداللّٰه بن محمد، د لومړي خلیفه ابوبکر له لمسیو دے چې په دریمې پیړۍ کښې وفات شوے دے ذهبی د هغه د ژوند په حال کښې لیکي: «واضع القصص التی لم تکن قط» او هغه هغه ابوالحسن البکری محمد بن محمد بن عبدالرحمن نه علاوه یو بل کس دے چې په ۹۵۴ هجری کال کښې وفات شوے دے.
د ابو الحسن البکری په هکله د خبرتیا لپاره وګورئ: میزان الاعتدال، د احمد بن عبداللّٰه د ترجمې شمېره ۴۴۰ ژوند لیک او لسان المیزان (د ترجمې شمېره ۲۳۹) او اعلام زرکلی، ۱ټوک، ۱۴۸مخ.
٢. معلومیږي چې په هغه وخت کښې به په اصفهان کښې د پیغمبر صلی‌اللّٰه‌علیه‌وآله د زوکړې لس ورځې جشن کیده.

کښې و او یو په مصر کښې. د یوۀ نامه احمد ده او د دویم محمد. دا روایت د هغه مصري دے چې په جعلي حدیثونو مشهور دے او درې کتابه لري: یو د پیغمبر صلی اللّٰهعلیهوآله د زوکړې په هکله یو د علی علیه السلام د شهادت په هکله او یو کتاب یې د حضرت زهرا(س) په هکله لیکلے دے چې د دې کتابونو مطلبونه د بحارالانوار په وسیله، زمونږ کتابونو ته راغلي دي او تر دې چې منتهی الامال ته هم راغلي دي. نو د دغو کسانو حدیثونه په دې طریقه زمونږ کتابونو ته راغلي دي.

د شیعه عالمانو تر منیځ له تیر وخته تر اوسه پورې، ډېرو کمو کسانو د حدیث داسې خدمت کړے دے لکه څه رنګ چې علامه مجلسي کړے دے. دغو عالمانو چې کوم خدمتونه کړي دي هغه باید کم ونه ګڼو او مونږ چې څه لرو له هغوي یې لرو. د شیعو عالمان د یوبل درناوې کوي خو د یو بل تقلید نه کوي. مونږ تقلید نه کوو. مونږ د سیرت، د قران د تفسیر، عقیدتي، اخلاقي او ادبي حدیثونو په څیړنه کښې همداسې څیړنې ته اړمن یو چې کومه څیړنه زمونږ عالمانو د فقهي حدیثونو په هکله کړې ده. اوس د تیرو عالمانو د مزبوت کارې یوه بیلګه بیانوو.

د حدیثونو په نقلولو او لیکلو کښې د شیعه د زیرتیا یوه بیلګه

له هغه عالمانو چې په حدیث کښې یې کار کړے دے او ما یوازې هغوي په خپله لیدلي دي، یو زما نیکه خاتم المحدیثین آقا میرزا محمد شریف عسکری تهرانی و چې د آیت اللّٰه العظمی میرزا حسن شیرازی (د تماکو د حرامیدو فتوا چې یې ورکړې وه) او د سامرا دریم عالم و. آقا میرزا محمد تهرانی، مستدرك بحار لیکلے و چې یوازې اجازت نامې یې پینځه ټوکه وې چې مرحوم شیخ آقا بزرګ تهرانی او مرحوم آقا سید محسن امین عاملی د اجازات له کتابه په خپلو کتابونو کښې له هغې ګټه اخستې ده. د بحار د اجازتونو کتاب هم پینځه ټوکه دے زه په هغو کښې د دوو اجازتونو ځینې برخې دلته راوړم چې وګورئ چې

زمونږ عالمان د حدیث په لیکلو او نقلولو کښې څنګه وو. دا هغه دوه اجازې دي چې ما هغه د القرآن الکریم و روایات المدرستین کتاب کښې له اجازات البحار الانوار نقل کړي دي، هلته په خپله د علامه مجلسي په خط چاپ شوي دي.

۱. د شیخ فخرالدین محمد چې فرزند علامه حلی زوې و (وفات کال یې ۷۷۱ هجری) شیخ محسن بن مظاهر ته په اجازې کښې داسې راغلي دي:

(و أجزتُ له ایضاً أن یَروِيَ عنّي مصنفات الشیخ أبیجعفر محمد بن الحسن الطوسي و من ذلك کتاب تهذیب الاحکام فإني قرأته[1] علی والدي درسا بعد درس و تمت قراءته فی جرجان سنة اثني عشر و سبعمائة، عنّي عن والدي ثم والدي قرأه علی والده أبیالمظفر یوسف بن علي و أجاز له روایته ثم یوسف المذکور قرأه علی الشیخ معمّر بن هبة اللّه بن نافع الوراق و أجاز له روایته ثم الفقیه معمّر المذکور قرأه علی الفقیه أبیجعفر محمد بن شهرآشوب و أجاز له روایته ثم شهرآشوب قرأه علی مصنفه أبیجعفر محمد بن الحسن الطوسي و قرأه جدّي مرة ثانیة.)

ګورو چې شیخ فخرالدین محمد، دا کتاب په دوو طریقو (یو بل پسې درسونو کښې) تر دې چې تر لیکوال راورسي اجازت ورکړے دے یعنی کتاب یې دوه ځله خپل استاد ته لوستې دے او هر یو استاذ یې خپل استاذ ته لوستې دے تر دې چې لیکوال ته رارسیدلے دے.

۲. او یو بل روایت هغه مرحوم مجلسي د کافي کتاب لپاره اجازه ده چې دلته یې راوړو. د کافي کتاب دا نسخه د امام رضا علیه السلام د مزار په کتابتون کښې پرته ده زهٔ تاسو ته د دې اجازې یوه برخه وړاندې کوم:

تصحیحا و تدقیقا و ضبطا في مجالس آخرها خامس عشر شهر جمادی الأولی

---

[1]. قراءة په دې معنی دے چې یو لفظ او د هغې معنی له استاذه زده کړې. د لا ډېر خبرتیا لپاره وګورئ القرآن الکریم و روایات المدرستین کتاب، ۱ټوک، ۲۸۲-۲۹۹مخونه، لومړی چاپ، ۱۴۱۵ هجری.

من شهور سنة ثلاثة و ثلاثون بعد الألف من الهجرة.)

او په يو بل ځای کښې په بلې اجازې کښې فرمايي:

أنهاه المولى الفاضل البارع الذکی الألمعي، مولانا محمد شفيع التويسركاني، سماعا تصحيحا تدقيقا ضبطا في مجالس آخرها بعض أيام شهر ذی‌القعدة سنة ثلاث و ثمانين بعد الألف من الهجرة.

يعنی لکه څه رنګ چې کافي کتاب به يې تر هر ځای پورې لوسته، اجازت ورکوونکي استاذ به د هغه کتاب په حاشيه کښې هغه ته اجازت ليکل. بيا فرمايي:

أجزت له ـ دام تأييده ـ أن يروي عنّي كلّ ما صحت لي روايته و إجازته بأسانيدي المتصلة إلى أصحاب العصمة....

روايتي اجازت زمونږ د عالمانو په نزد، د نن سبا د اجتهاد د اجازت په شان ده. داسې نه وه چې (يو له هغوي زۀ يم چې له شيخانو: مرحوم شيخ اقابزرګ تهراني او زما نيکه مرحوم له خوا د روايت کولو اجازت لرم او کله کله هم د روايت کولو اجازت ورکوم)، يو کلي عبارت سره ووايي «أجزت له أن يروى عنى ما صحت لى روايته.» نه؛ بلکې څه چې د اجازت ورکونکي په وړاندې صحيح ولوستل شي نو د هغې په هکله به يې ويل چې ما د دې اجازت درکړ (او دا اجازت مې د پلانکي او پلانکي له لارې درکړ تر دې چې د کتاب ليکونکي ته به ورسيد.)

زمونږ د عالمانو د روايت په علم کښې دا طريقه په تيرو وختونو کښې وه؛ خو له کله راهسې چې د اخباريانو او اصوليانو تر مينځ شخړې رامينځته شوې نو زمونږ ډېر کار دا شوے دے چې په فقهي حديثونو کښې غور وکړو. او حديثونه هماغه شان چې پکار دي خپل استاد ته نه لولو او له خپل استاذه يې نه روايتوو او زمونږ تر مينځ اجازت ورکول د هغه وړاندې وخت غوندې نه دي پاتې.

خو څۀ چې مې د خليفه ګانو په مذهب کښې ليدلي دي، د هغې يوه بيلګه بيانوم: د اهل سنتو په يوې سرچينې کښې راغلي وو چې د هغوي يو عالم (د علم د

خاوندانو په کور کښې)، یو ماشوم په ځانګو کښې ولید. ویې ویل: "ویریږم چې دا ماشوم زما درس ته راونه رسي! نو زۀ دې ماشوم ته اجازت ورکوم چې له ما روایت وکړي".[۱]
نو دې ته په پام، لکه څه رنګ چې ګورو د خلیفه ګانو د مذهب د روایت د نقلولو طریقه د اهلبیتو علیهم السلام له مذهبه ډېره جدا ده.

۱. القرآن الکریم و روایات المدرستین، ۱ټوک، ۳۱۳مخ.